

Pécsi Tudományegyetem

Természettudományi Kar

Földrajzi Intézet

**Egy jellegzetes turisztikai tértípus:
a barnamezős területek turisztikai funkcióváltása
hazai és nemzetközi példák alapján**

Készítette: Pintér Réka

Geográfus Msc szak

Témavezető: Dr. habil. Csapó János

Pécsi Tudományegyetem

Természettudományi Kar

Földrajzi Intézet

Turizmus Tanszék

2015.

Tartalomjegyzék

1	Absztrakt.....	1
2	Bevezetés, célkitűzés.....	2
3	Kutatástörténeti áttekintés.....	4
4	Kutatási módszerek.....	6
5	A turisztikai desztinációk elemzése	8
6	A barnamezős területek a turizmus rendszerében	9
6.1	A barnamező fogalmának változó értelmezése	9
6.2	A barnamezős területek főbb problémái és megújulási lehetőségei.....	11
6.3	A barnamezős területek egy lehetséges megújulási esélye: a turisztikai céllal történő funkcióváltás.....	13
7	A barnamezős területekkel foglalkozó fejlesztési tervek	15
7.1	Európai Unió gyakorlatok.....	15
7.2	Hazai gyakorlatok.....	16
8	Kutatási eredmények	19
8.1	A hazai, turisztikai céllal revitalizált barnamezős területek	19
8.1.1	A vizsgált turisztikai tér meghatározása, lehatárolása	19
8.1.2	A revitalizációs folyamatok eredményeképpen létrejövő új funkcionális tér turisztikai hasznosítása	24
8.1.2.1	Turisztikai attrakció.....	25
8.1.2.2	Turisztikai infrastruktúra.....	28
8.1.2.3	Turisztikai szuprastruktúra	31
8.1.3	A barnamezős beruházások eredményessége és a települések fejlettsége közötti összefüggés	34
8.1.3.1	Turisztikai attrakció.....	35
8.1.3.2	Turisztikai infrastruktúra.....	37
8.1.3.3	Turisztikai szuprastruktúra	39

9	A nemzetközi esettanulmányok értékelése	42
9.1	Lengyelország: Sztygarka Wellness Club	42
9.2	Lengyelország: Maciej Shaft	44
10	Az eredmények összefoglalása	46
11	Összegzés	48
12	Irodalomjegyzék.....	49
13	Mellékletek.....	57

*„Minden turizmus, bár (általában) térbeli mozgás is, valójában a tudat utazása:
a valóság helyett, a valóságban is tulajdonképpen a térről alkotott képzeleteinkben utazunk.”
(Pusztai Bertalan)*

1 Absztrakt

Jelen dolgozat tárgyát a turizmus, illetve a barnamezős területek revitalizációs folyamatai között fellelhető kapcsolatrendszer képezi. Az utóbbi évtizedekben nagymértékben megjelenő barnamezős területek, városi terek területfejlesztési problémaként jelentkeztek. Ezen felhagyott, s funkciót veszített területek turisztikai céllal történő fejlesztései során új turisztikai terek jöhetnek létre, melyek az adott település új rekreációs zónáiként nyújthatnak lehetőséget a helyi lakosság, illetve a turisták szabadidő-eltöltéséhez. A turizmus területfejlesztő hatása révén új funkciókkal láthatja el az egykori szennyezett, alulhasznosított területeket, melynek következtében a területfejlesztési probléma turisztikai lehetőséggé léphet elő. A dolgozat középpontjában azon hazai vidéki települések elemzése áll, ahol a barnamezős területek revitalizációs folyamatait a turisztikai szemléletű fejlesztés vezérelte.

Kulcsszavak: barnamező, turizmus, területfejlesztés, revitalizáció, városimázs

2 Bevezetés, célkitűzés

A földrajzi és turisztikai tér elemzése, s értelmezése a geográfiai és a turisztikai kutatások egyik alapkategóriájának tekinthető. Az abszolút tér-orientált turizmusföldrajzi kutatások során olyan teret célszerű a vizsgálatok fókuszába állítani, amelyek turisztikai potenciállal, s egyedi adottságokkal rendelkeznek. A kutatások egyik terrénját képezhetik az antropogén hatások által létrejött és sajátos értékekkel jellemezhető kultúrtájak. Mindazonáltal, a turisztikai kínálat sokszínűsége révén egyre jelentősebb számban jelennek meg olyan egykori barnamezős területek, melyek a turizmus egyik felértékelődő, s jellegzetes tértípusai közé tartozhatnak. A leromlott környezetű, alulhasznosított – elsősorban városi – terek a revitalizációs folyamatok során új funkciókkal gazdagodhatnak.

Mind hazánkban, mind a nemzetközi térben igen nagy arányban jelentkeztek a gyakran környezeti kockázati tényezőkkel terhelt, hátrahagyott területek vagy objektumok. Természetesen az okok hasonló politikai, gazdasági és urbánus folyamatok között keresendők. Ennek következtében, számos rurális és urbánus térségnek, településnek be kell emelni a barnamezős területek megoldására vonatkozó törekvéseket a különböző fejlesztési, operatív programokba, valamint az integrált városfejlesztési stratégiákba. Területfejlesztési prioritásként kell kezelni a barnamezős területek megújulásait, illetve előnyben kell részesíteni őket a zöldmezős beruházásokkal szemben. A vizsgált terek megújulási lehetőségei között kell megemlíteni az adott terület funkcióváltását, mely a revitalizációs folyamatok mozgatórugója is lehet. A turizmus, területfejlesztő hatása révén, a területeket új funkcióval ruházhatja fel, új rekreációs, szabadidő-eltöltési zónák jöhetnek létre. A barnamezős területek turisztikai funkcióváltásai számos kedvező hozadéka között talán a legjelentősebb, hogy a sikeres revitalizációs program képes az adott teret visszavezetni a település szövetébe, a természetes területi körforgásába. A turisztikai céllal vezérelt településrész revitalizációs programok segíthetik egy ésszerűbb területhasználat kialakítását, elősegítve a térstruktúra átszervezését (GYŐRI R. 2006).

A dolgozat kutatásának tárgyát képezik egyrészt a hazai vidéki települések, ahol az egykori barnamezős területen, területeken turisztikai céllal történő revitalizáció történt – másrészt pedig, azon nemzetközi jó gyakorlatok bemutatása, értékelése, ahol személyesen is terepbejárásokat hajtottam végre. A vizsgálat tárgyát képező települések társadalmi, gazdasági, turisztikai fejlettsége, földrajzi elhelyezkedése, illetve az adott barnamezős területek sikerességének kölcsönhatás rendszere alkotja dolgozatom meghatározó tárgyát.

Célom, a vizsgált települések komplex fejlettségének és a település barnamezős beruházásának eredményessége közötti kapcsolat feltárása, különböző primer kutatások során. Hipotézisem, hogy a turizmus képes az egykori funkciót veszített, felhagyott tereket új, turisztikai – rekreációs szerephez juttatni, a területfejlesztési problémából turisztikai lehetőséggé avanzsálva elő, s desztinációvá emelve az adott települést.

Ezúton szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik segítettek a munkám elkészítése során. Köszönettel tartozom a témavezetőmnek, Dr. habil. Csapó Jánosnak, akinek támogatása és szakmai tanácsai nélkül aligha születhetett volna meg a dolgozat. Ezen felül hálával tartozom Dr. Krzysztof Gwosdz-nak is, a lengyel Jagelló Egyetem földrajzprofesszorának is, akinek segítségével gazdagíthattam munkámat nemzetközi esettanulmányokkal is. Továbbá szeretném megköszönni Dr. Aubert Antal támogatását is a felkészülésem során.

3 Kutatástörténeti áttekintés

A barnamezős területek turisztikai jelleggel való fejlesztései ritkán kutatott témának számítanak mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalomban. Jelentéktelen azon tanulmányok száma, melyek az egykori barnamezős területek, leromlott állapotú és felhagyott településrészek rehabilitált, rekreációs funkcióival foglalkoznak. A turizmus szakirodalmát tanulmányozva csak az örökségturizmus termékcsoport témakörén belül találunk néhány értekezést (BICZÓ G. 2013, HARFST J. 2014, LANE B. 2013, MARTINÁT S. 2014, PAVOLOVÁ H. 2012). Véleményem szerint, ez a kutatási hiány visszavezethető a posztfordi átmenet és annak eredményeképpen kialakult időbeli folyamataira. Ebből adódóan, a vizsgált területek megújulási elképzeléseinek preferálásában időbeli eltolódás is megfigyelhető. Az egyre nagyobb számban jelentkező barnamezős területek magukkal vonzották az egyre színesebb körű új funkciók megjelenését is (OROSZ É. 2012)

Természetesen, ez nem jelenti azt, hogy csekély számban találunk barnamezős területek felé irányuló munkákat. Kiterjedt szakirodalom áll rendelkezésre a barnamezős területek fogalmi meghatározásáról (ALKER, S. et al. 2000, FERBER U. et al. 2006, FERBER U. et al. 2002, FERBER U. et al. 2006, OROSZ É. 2012) társadalmi, gazdasági, környezeti értékeléséről (Európai Számvevőszék 2012, FÖLDI ZS. et al, 2002, G. FEKETE É. et al. 2006), valamint a lehetséges fejlesztési módjairól is (BABIDORICS J. 2007, BARTA GY. 2004, BARTA GY. et al. 2004, KUKELY GY. et al. 2006, MTA RKK KÉTI 2007, NOVORSÁK J. et al. 2013, OROSZ É. 2009b, TÓTHNÉ SZITA K. 2013).

Kiemelendő, hogy a vizsgálatok tárgyát képező barnamezős területek fogalmi hátterének változó magyarázatai nemzeti szinten is eltéréseket mutatnak. Amíg az Amerikai Egyesült Államokban használt kifejezés a barnamezős területek környezeti terhelését, addig a brit fogalmi kör a funkcióvesztettséget emeli ki (ADAMS D. et al. 2002). Az elemzett területek definiálásának hazai értelmezései között (NAGY Á. et al. 2003, BARTA GY. 2004) elsősorban a leromlott környezetű ipari, katonai, vasúti, gazdasági területekre való koncentráció figyelhető meg. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a különböző Európai Uniók fejlesztési tervekben (MTA RKK KÉTI 2007) található definíciók gyakran a barnamezős területek egy-egy tulajdonságát emelik ki fő szempontként (pl. 40 ha összefüggő városi terület). Jellemzően, az eddigi kutatási területek a főváros barnamezős területeinek értékeléséhez és azok megújulási lehetőségeihez kötődnek (BARTA GY. et al. 2004, FÖLDI

ZS. et al. 2002, KUKELY GY. et al. 2006), s csak kevés számban találunk vidéki településekhez kapcsolódó értekezéseket (FARAGÓ P. et al. 2012, CSAPÓ J. et al. 2010).

Magyarországon jelenleg nem áll rendelkezésre egy átfogó, megbízható, barnamezős kataszter, ami jelentős gátat szab ezen területek teljes körű értékelésének. Az eddigi regionális (HÖNYI P. 2006, ÉMOP 2007-2013), illetve országos szinten (Környezettudományi Központ 2004-2005, NAGY Á. et al. 2003) rendelkezésre álló adatok egyike sem tekinthető pontos felmérésnek a hiányos adatszolgáltatás miatt.

Az abszolút tér elemzésével, s a településen belüli rekreációs, szabadidő-eltöltési zónák kialakulásáról, fejlesztési lehetőségeiről (AUBERT A. 2001, MICHALKÓ G. 2001, 2008, MICHALKÓ G. - RÁTZ T. 2009) általában termékcsoport-, terméktípus-specifikus, illetve a turizmus alapkategóriáinak számító tértípusairól kaphatunk átfogó képet.

A szakirodalomban jóval kevésbé kutatott témának minősül a barnamezős területek turisztikai szemléletű fejlesztése. Az eddig megjelent tanulmányok természetesen egy-egy nagyobb, egykor magasan industrializált terekhez kötődve láttak napvilágot: többek közt Pécs-Mecsek (BERKI M. et al. 2006) Észak-Magyarország és USA (BICZÓ G. 2013), Szilézia (MARTINÁT S. et al. 2014), Morávia (PAVOLOVÁ H. et al. 2012), Ostrava (NOVORSÁK J. et al. 2013).

4 Kutatási módszerek

A dolgozat elkészítése érdekében szekunder és primer kutatásokra is sor került. A szekunder kutatásaim során az irodalomjegyzékben szereplő hazai és nemzetközi szakirodalom áttekintésére törekedtem. Az elméleti megalapozás érdekében a széleskörű szakirodalom áttekintése mellett, sor került azok értékelésére és egymással való összevetésére is. A téma-specifikus irodalom áttekintése elsősorban a barnamező fogalmára, a hazai és nemzetközi fejlesztési lehetőségeire, illetve a turisztikai tér elemzésére koncentrált. A kutatástörténeti áttekintés lényeges lépéseként került sor a hazai, rendelkezésre álló barnamezős adatbázisok és kataszterek egyesítésére és egymással való összevetésére. Ezen felül, a források tanulmányozása magában foglalta az országos fejlesztési tervek, koncepciók, regionális operatív programok és a vizsgált települések Integrált Városfejlesztési Stratégiáinak értékelését is. A különböző statisztikai adatok felhasználásakor érdekében a KSH és a VÁTI központilag szolgáltatott adatbázisaira támaszkodtam.

A munkám eredményessége érdekében primer kutatások elvégzésére is törekedtem. Első lépésként lehatárolásra kerültek azok a hazai települések, ahol turisztikai, rekreációs irányelvek vezérelték a barnamezők revitalizációit. A módszer alapját Magyarország kormánya pályázatfigyelő honlapjának¹ szűrős projektkeresője képezte. A társadalomföldrajzban megszokott módon, az elsődleges információgyűjtés érdekében kérdőíves felmérésre és interjúra is sort kerítettem 2014. október-december között. Az Interneten történő lekérdezés azon hazai települések önkormányzatát és Tourinform irodáit érintette, melyek területén olyan turisztikai funkciók találhatók, melyek hajdani barnamezős területeken alakultak ki. Ezen felül információt gyűjtöttem be a turisztikai attrakciók és a kereskedelmi szálláshelyek üzemeltetőitől, tulajdonosaitól is, ami összesen tíz települést fedett le. Az egységesen kiküldött kérdőívek zárt és nyitott kérdésekből is álltak, melyek szakmai megválaszolása után átfogó, objektív és szubjektív véleményekre is szert tettem. Számos település esetében, a szakértői mintavétel mellett, a „hólabda” módszer alapján is mintavételre került sor. A válaszok értékelésekor, a több oldalról beszerzett információk összevetésére és egyesítésére törekedtem.

Fentiekén kívül 2014. szeptemberében egy rövid tanulmányúton, terepgyakorlaton vettem részt Lengyelország *Malopolskie* és *Slaskie* (Felső-Sziléziai ipari régió) szubrégióiban, ahol tanulmányozhattam azokat a sikeres lengyel barnamezős beruházásokat, ahol turisztikai

¹ <http://palyazat.gov.hu/>

céllal történő funkcióváltás történt. Így a *Chorzow* és *Zabrze* városában látott turisztikai példák jó gyakorlatok formájában kerülnek bemutatásra. A nemzetközi esettanulmányok szemléltetése természetesen a teljesség igénye nélkül történt. Ki szeretném hangsúlyozni, hogy a dolgozatomban csak azon nemzetközi minták elemzésére törekedtem, ahol személyes terepbejárásra is sor került. A projektek részletes elemzése érdekében online módon, félig strukturált interjút készítettem Dr. Krzysztof Gwosdz-al, a krakkói Jagelló Egyetem, Földrajz Intézetének professzorával.

A munkám során szem előtt tartottam, hogy a tárgyalt kérdéskört gyakorlati oldalról is megközelítsem, ezért térképeket is szerkesztettem. Az elkészült térképeket Arc Gis 10.1 és Open Office. org 3.1 programok segítségével készítettem el.

5 A turisztikai desztinációk elemzése

A turizmusfejlesztési stratégiák egyik alapkategóriájának számító desztináció-fejlesztés, a területi termékek és márkák településen belüli kialakulásához járul hozzá. A turisztikai desztináció definiálásakor a tágabb fogalomértelmezést célszerűbb figyelembe venni. AUBERT A. (2007 pp. 65) alapján megállapítható, hogy „a desztináció azokat a különböző kínálati szereplőket is magában foglalja, melyek biztosítják az ott-tartózkodáshoz szükséges létesítményeket és szolgáltatásokat – s így a desztináció egyaránt értelmezhető utazási célként valamint turisztikai terméként is.” A desztinációk fontos ismertetője, hogy egy adott földrajzi területhez (resort, település, kistérség, régió, ország, kontinens) kapcsolódnak, melyekre a látogatók célterületként tekintenek, s választanak ki; illetve területén megtalálhatók az egyéb elsődleges és másodlagos turisztikai szuprastruktúra elemek, a turisták fogadására nélkülözhetetlen kikapcsolódási, munkavégzési feltételekkel együtt (AUBERT A. 2011).

A fenti meghatározásokból kiderül, hogy a desztináció fogalmának tágabb definiálása maga után vonja az értelmezésének nehézségeit is. A kínálati oldalról megközelítve, desztinációnak tekinthető egy település, egy településen belüli objektum, nevezetesen turisztikai attrakció, szálláshely is. E tekintetben a desztinációkat versenyegységként kell értelmezni (HEGYI ZS. 2006). Nevezetesen, a különböző jellegű, területi kiterjedésű desztinációknak a saját szintjükön lévő versenytársakkal kell megmérkőzniük. Ez a megállapítás jelentkezik a barnamezős területek elemzései, összehasonlításai során is. Jelen munka a vizsgált barnamezős területek településszintű vizsgálataival foglalkozik, azonban a különböző revitalizált területek egymással való összevetését és értékelését különböző ismérvek alapján érdemes megtenni. Véleményem szerint, célravezető a vizsgálatokat turisztikai kínálat, valamint az egykori barnamezős területek eredeti funkciói szerint kategorizálni.

Következésképp, az új, turisztikai funkcióval ellátott egykori barnamezős területek olyan rekreációs zónákká, terekké válhatnak, melyek egyrészt szolgálhatják a helyi lakosság napi és heti szabadidő-eltöltési igényeit, illetve a kirándulók, turisták turisztikai szándékait is. Ez esetben indokolt szót ejteni a desztinációk megjelenési helyszíneiről, az abszolút térről is (MICHALKÓ G. 2008). A turisztikai tér értelmezésén belül, a célterületről, vagyis a desztinációt övező területegységről, valamint az adott településről ajánlatos vizsgálatokat végezni.

6 A barnamezős területek a turizmus rendszerében

6.1 A barnamező fogalmának változó értelmezése

A zöld- és barnamezős beruházások jelentik a vállalati beruházások két fajtáját, melyek közül a barnamezős beruházások közérdeklődésre tarthatnak számot, hiszen szerteágazó környezeti, társadalmi, gazdasági vonatkozásuk van (BARTA GY. 2004). Az elmúlt évtizedekben jelentős mértékben megnőtt a barnamezős területek aránya a városi, települési térstruktúrában belül. A folyamat mind a nemzetközi térben (fejlett országok), mind Magyarországon megfigyelhető, mely hasonló okokra vezethető vissza. A posztfordi gazdasági szerkezetváltásnak köszönhetően megváltozott a nemzetgazdasági ágazatok – legfőképpen az ipar – területigénye, a dezindusztralizáció és az ipari szuburbanizáció a városközpontokhoz közeli ipari telephelyek felhagyásához vezetett. Továbbá a demilitarizáció, s a szovjet hadsereg távozása következtében sajátos barnamezős területek alakultak ki (laktanyák, repterek, raktártelepek). A leromlott állapotú, hátrahagyott, s funkciót veszített területekkel szemben a vállalkozások a zöldmezős területeket részesítették előnyben. Mindezen tények pedig speciális területfejlesztési problémákhoz vezettek, melyek a külső beavatkozásokon túl, a település belső, természetes folyamatainak eredményeként is felfoghatók (GYŐRI R. 2006). Ennek köszönhetően, az – elsősorban magasan industrializált területek – településfejlesztési stratégiáinak, s integrált városfejlesztési stratégiáinak a középpontjába kerültek.

A fenti tényből adódóan mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalomban számos fogalmi meghatározás látott már napvilágot. Az Európai Unióban lévő egységes fogalmi meghatározás a CLARINET² és ennek folytatásaként létrejövő CABERNET³ projektekhez fűződik. Az európai definíció kiemeli a felhagyottságot, az alulhasznosítottságot, a külső beavatkozás szükségességét a megújulás szempontjából, valamint azt, hogy ezeknek a területeknek nem feltétlenül kell szennyezettnek lenniük (FERBER U. et al. 2002, FERBER U. et al. 2006). Olyan területek tekinthetők barnamezőnek, melyekre hatással volt a saját, valamint a közvetlen környezetük korábbi használata, felhagyottak vagy alulhasznosítottak, vélt vagy valós környezeti szennyezettséggel terheltek, elsősorban fejlett városi térségben találhatók, újrahasznossá tételük beavatkozást igényel. Továbbá lényeges hangsúlyozni, hogy a barnamezős kifejezés jelentéstartalma nemzetenként eltérő. Jelen munka a brit

² Contaminated Land Rehabilitation Network for Environmental Technologies

³ Concerted Action on Brownfield and Economic Regeneration Network

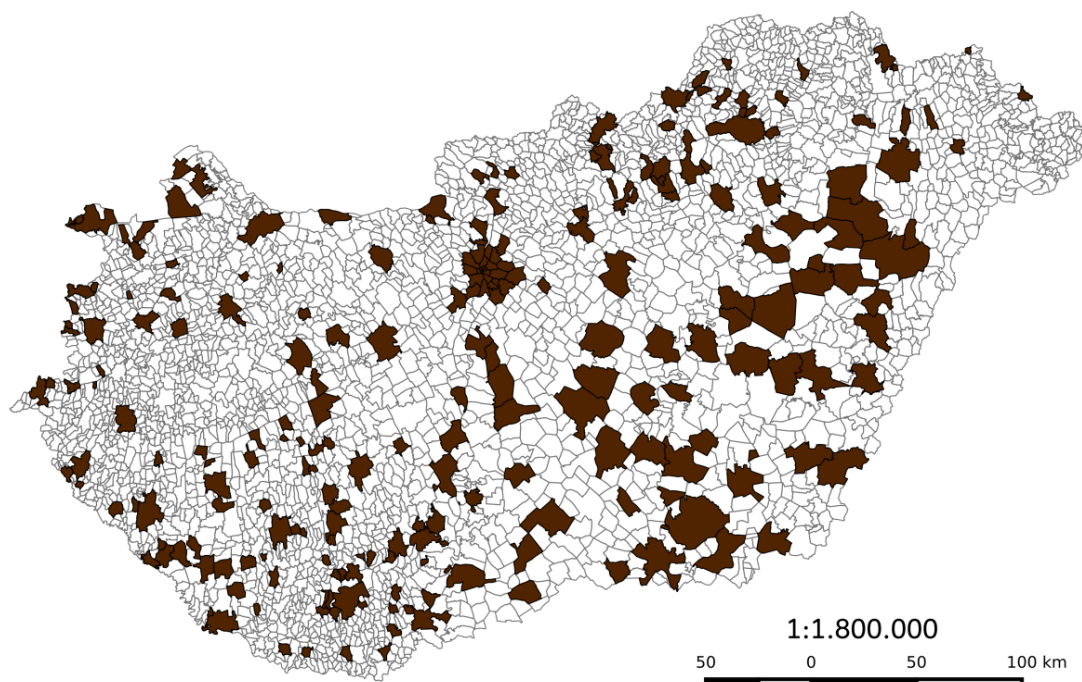
fogalomkörhöz igazodik, mely – az amerikai meghatározással ellentétben – a környezeti szennyezéssel való terheltséget nem szabja meg követelménynek, valamint tágabb fogalomkörben értelmezi a barnamezős területeket. A rekreációs célú revitalizációs beruházások szempontjából ez azért lényeges, mert a turisztikai befektetések telephelyei között nem a szennyezett területek képezik az elsődleges prioritást, valamint az ilyen hazai revitalizációs törekvések elsősorban laktanya területeket és alulhasznosított volt ipari, városüzemeltetési területeket érintenek, ahol a szennyezettség nem feltétlenül jelentkezik.

A hazai szakirodalomban is számtalan meghatározás fellelhető (BARTA GY. 2002, NAGY Á. et al. 2003), azonban hozzá kell tenni, hogy az egyes fogalmak sokszor az egyes európai uniós támogatások elvárásaihoz igazodnak (pl. 40 hektár feletti összefüggő terület) (BARTA GY. 2007). A jelenlegi fogalom tisztázatlanságára utal, hogy nem áll rendelkezésre egy egységesen elfogadott barnamező definíció, sem jogszabály, sem tematikus stratégia. NAGY. Á. (2003 pp. 28) megállapítása szerint „barnamezős területen (rozsdáövezeten) a használaton kívül került vagy alulhasznosított, általában leromlott fizikai állapotban lévő és környezetszennyezéssel terhelt egykori iparterületeket, gazdasági területeket, illetve felhagyott, használaton kívüli laktanyaterületeket értjük“, míg a MTA kifejezése más elemeket vél hangsúlyosnak: „a barnamezők kisebb hatékonysággal hasznosított (alulhasznosított), esetenként kiürült, volt iparterületek. Ide idesoroljuk a rosszul hasznosított vagy elhagyott vasúti és a már kiürült katonai területeket is. A környezeti szennyezettség általános - de még többnyire feltáratlan - problémájához hasonlítható gondot jelent a tulajdonviszonyok rendezetlensége, valamint a felmerülő problémák átfogó jogi szabályozatlansága” (BARTA GY. et al. 2006 pp. 57).

Tanulmányozva a barnamező fogalmához kapcsolódó értekezéseket, megállapítható, hogy a meghatározás igen sokrétű, mely köszönhető annak, hogy a területekkel szemben többféle elvárás tapasztalható, illetve sokrétű a terület iránt érdeklődők száma is. Véleményem szerint, a fogalmi rendezetlenség problémaként merülhet fel a különböző fejlesztési tervekre való pályázás kapcsán, illetve megnehezíti a lehatárolható területek kijelölését is. Az átfogó, országos hatókörre kiterjedő vizsgálatok módszertanát nehezíti meg továbbá egy megbízható barnamezős adatbázis, kataszter hiánya is.

A korábbi barnamezős területek feltérképezése országos (Környezettudományi Központ 2004-2005, NAGY Á. et al. 2003), valamint regionális szinten (ÉMOP 2007-2013, HÖNYI P. 2006) készültek el. A felmérések objektív, valamint szubjektív kutatási módszerek alapján zajlottak (kérdőíves felmérések), melynek következtében eredményeik csak nehezen

hasonlíthatók és vethetők össze. Ebből adódóan szükségesnek találtam egy saját barnamezős adatbázis elkészítését is, települési szinten. Az *1. ábra* mutatja azon hazai településeket, ahol barnamezős terület határolható le. Ez összesen 217 településen 744 területet jelent. Azonban fontos megjegyezni, hogy a négy adatbázisra támaszkodva elkészített saját adatbázis sem teljes körben megbízható. A térképen jól leolvasható az északnyugat-dunántúli, dél-dunántúli, alföldi, észak-magyarországi és természetesen a fővárosi területek dominanciája. A barnamezős területek elsősorban (nagy)városi terek problémáiként jelentkeznek, de kisebb lakosságszámú településeken, falvakban is előfordulnak a katonai objektumokhoz köthetően.

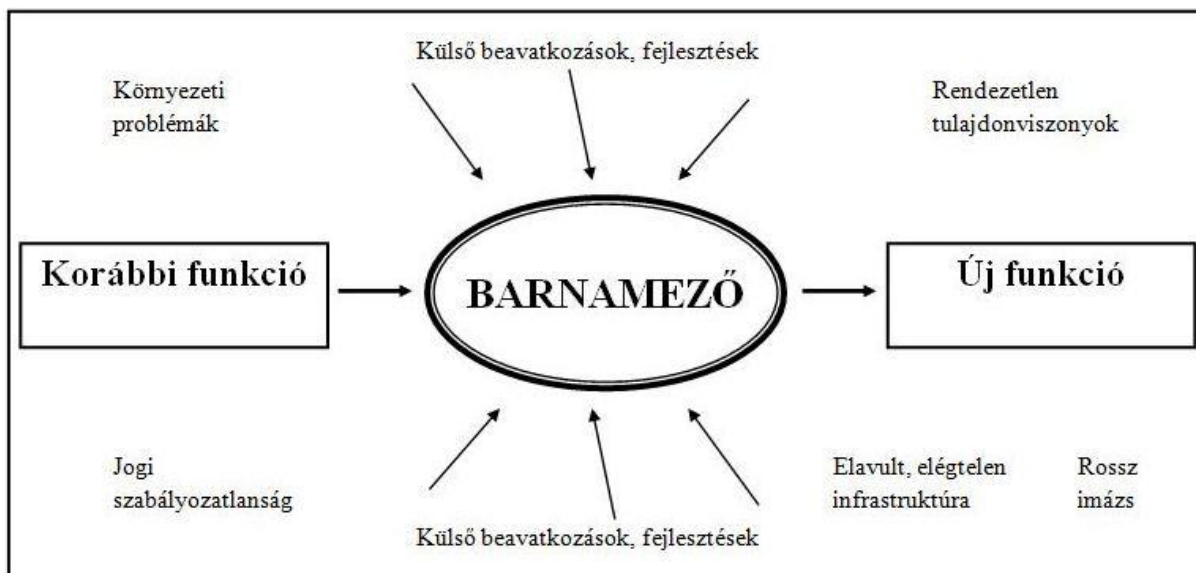
1. ábra. A barnamezős területekkel rendelkező települések
Forrás: saját szerkesztés

6.2 A barnamezős területek főbb problémái és megújulási lehetőségei

Általánosan megállapítható, hogy a barnamezős területek hasonló környezeti, társadalmi, gazdasági és jogi problémákkal jellemezhetők. A leromlott állapotú területek megújulása érdekében a környezet védelmét és a gazdasági fejlődést együttesen kell kezelni. A környezeti problémák és azok feltárása a település(rész) rehabilitáció első lépése is lehet, melynek során kármentesítésre és területrendezésre célszerű sort keríteni. Mivel az új tulajdonos feladata a szennyező anyagok feltárása és eltávolítása, így az öröklött környezeti károk jelentős visszatartó erőként léphetnek fel a telephelyek kiválasztása során. Meghatározó

problémaként merül fel továbbá a tulajdonviszonyok rendezetlensége, valamint annak szétaprózottsága is, hiszen a nagy kiterjedésű objektumok értékesítésére általában felparcellázott jelleggel kerülhetett sor. Hátráltató tényezőként említhető meg a jogi szabályozás hiánya is, mivel jelenleg szabályozatlan a különböző szennyező értékekhez köthető új funkciók jellege. A közlekedési árnyékhelyzet, a rossz megközelíthetőség, a belső, elavult infrastrukturális viszonyok – közműellátottság, csatornahálózat, épületek állapota – is a beruházások veszélyei között említhetők meg. A felsorolt megállapítások együttesen eredményezhetik mind az adott település, mind az adott terület rossz imázsát és kedvezőtlenül befolyásolhatják annak arculatát. Az új hasznosítás megtalálásának és az új funkciók megtelepedésének környezetbarát és komplex módon, s a fenntartható fejlődés irányelveit szem előtt tartva kell megtörténnie, ezáltal illeszkedve a település fejlesztési stratégiába (GYÖRI R. 2006).

A felhagyott, s gyakran szennyezett területek sikeres visszavezetése a település szövetébe két féle lehetséges irányt vet fel: eredeti funkciók megőrzése, felújítása és a funkcióváltás. Jelen dolgozat a település(rész) rehabilitáció azon irányával kíván foglalkozni, mely a - turisztikai jellegű - funkcióváltást helyezi előtérbe. Az egykori ipari, katonai és városüzemeltetésű területek a funkcióvesztés következtében új hasznosítási szerepet kaphatnak, létrehozva ezzel egy új turisztikai teret, rekreációs zónát, s hozzájárulhatnak az új települési térstruktúra kialakításához (2. ábra).

2. ábra. A barnamezős területekkel funkcióváltása

Forrás: BARTA GY. (2007) alapján saját szerkesztés

6.3 A barnamezős területek egy lehetséges megújulási esélye: a turisztikai céllal történő funkcióváltás

OROSZ É. (2012) szerint a barnamezős területek funkcióváltásában időbeli eltolódás figyelhető meg. Egy időbeli skálára rávetítve az egyes funkciók preferálását, megállapítható, hogy a turisztikai szemléletű fejlesztések a 2000-es évek elejétől kezdődtek el hazánkban. Az egykor ipar, honvédség, városüzemeltetés, közlekedés által használt területek, objektumok turisztikai attrakciót, infra- vagy szuprastrukturális elemmé való fejlesztése során figyelembe veendő, hogy nem minden barnamezős terület megfelelő arra, hogy sikeresen illeszkedjen a kínálati oldalon a turizmus rendszerébe, s eredményezze az adott település turisztikai fellendülését. BICZÓ G. (2013 pp. 49) alapján a megfelelő „szintér kiválasztása két egymásra épülő szinten történik.” Az új funkció meghatározása után fel kell mérni a terület előnyeit és hátrányait, melyek az új turisztikai kínálati elem javára vagy hátrányára válhatnak.

A telephelyválasztás során elemzett viszonyokon túl (1. táblázat), célszerű felmérni a keresleti oldalt is, elsősorban a helyi lakosság érdekeit. A primer kutatás jelentősége legfőképpen a zöldmezőbe ágyazott rekreációs terek, parkok kialakítása során kiemelő, mikor az új funkció célközönségét a helyi lakosság képezi. A városközpont közelében új turisztikai funkciók (turisztikai attrakció, turisztikai infrastruktúra és szuprastrukturúra) létesítése legfőképp helyi és régiós vonzerőkörre tehetnek szert. Ezért is lényeges az új desztináció felé irányuló keresleti trendeket és igényeket felmérni, melyek a lehetséges funkció felé irányuló motivációkat jelenthetik. Az új beruházások területfejlesztési problémából könnyen turisztikai lehetőséggé avanszállhatnak elő, hozzájárulva a település kedvezőbb megítéléséhez.

Általánosan elmondható, hogy az egykori barnamezős területek turisztikai céllal történő fejlesztései hozzájárulnak a környezeti problémák csökkentéséhez, egy kedvezőbb arculathoz, a munkahelyteremtéshez, a település bevételeinek növeléséhez, multiplikátor hatás révén egyéb szolgáltatások megjelenéséhez, valamint egy kedvezőbb turisztikai imázs, miliő kialakulásához is (2. táblázat). Azonban lényeges, hogy minden barnamezős beruházás egyedi beruházás, melynek meg vannak a saját jellegzetességei, így azok csak nehezen hasonlíthatók össze. (PAVOLOVÁ H. et al. 2012).

	Eredeti funkció	Fekvés	Új funkció	Példa
Osztatlan szintér: önmagában értelmezhető világos fizikai határokkal rendelkező, egyfunkciójú szintér	Egyetlen ingatlanhoz tartozó, konkrét funkció okán létesült infrastrukturális egység: építmény vagy hely	Urbanizált, rurális, és/vagy természeti környezet	A barnamezős szintér fejlesztésének eredményeként megteremteni kívánt konkrét funkció	Bohumín víztorony, ma Ve Zezi panzió és étterem, városi park
Homogén komplex szintér: világos fizikai határokkal rendelkező, azonos funkciójú egységekből álló, de önmagában osztott szintér	Egyetlen ingatlanhoz tartozó, azonos funkciójú, de osztott elemekből felépülő infrastrukturális egység: építmény vagy hely	Urbanizált, rurális, és/vagy természeti környezet	A barnamezős szintér fejlesztésének eredményeként megteremteni kívánt komplex, de homogén funkciórendszer	Genk C-bánya, kortárs művészet és kultúra; bányászati, ipari örökségtúra; kreatív ökonómiai centrum
Osztott komplex szintér: többféle és eltérő funkciójú, fizikailag tagolt határokkal rendelkező szintér	Több ingatlanhoz tartozó eltérő funkciójú elemekből álló komplex infrastruktúrájú hely és szintér	Urbanizált, rurális, és/vagy természeti környezet	A barnamezős szintér fejlesztésének eredményeként megteremteni kívánt heterogén funkciókomplexum	Bethlehem Steel Company, rekreáció, sport, múzeum – komplex szintér

1. táblázat. A turisztikai szemléletű fejlesztésre alkalmas barnamezős szintér kiválasztásának szempontjai
Forrás: BICZÓ G. 2013.

A beruházások eredményessége egyrészt vizsgálható funkcionális – szennyező anyagok eltávolítása, kármentesítés, tereprendezés –, másrészt esztétikai szempontok alapján is – turisztikai arculat, imázs, épületállomány jellege (MARTINÁT S. et al. 2014). MARTINÁT S. et al. (2014) alapján kiderül, hogy a jellegzetes barnamezős területek jellegzetes turisztikai regenerációs potenciállal rendelkeznek. A legmagasabb potenciál az ipari és mezőgazdasági területeknek tudható be, míg a legalacsonyabb értékeket a bányák, honvédségi, közlekedési területek és lakótelepek kapják. Természetesen a turisztikailag legjobban hasznosítható terek között építészeti, ipari értékek és műemlékek találhatók, melyek a kulturális- és örökségturizmus turisztikai terméktípus kínálatát gazdagíthatják.

Környezeti terhek eltűntetése	Az egészségügyi kockázatok eltörlése (mérgező, rákkeltő anyagok, egyéb szennyeződések), fizikai veszélyek eltörlése (instabil strukturális elemek, kutak)
Desztináció költségeinek csökkentése	A barnamezős terület költségeinek felszámolása, anélkül, hogy az a biztonság garantálásának, infrastruktúrának vagy egyéb társadalmi költségek javára válna
Az új földterület megszerzése és a desztináció lehetőségeinek fejlődése	Jellegzetesen csekély fejlesztési terekkel rendelkező turisztikai desztinációk esetén. Az új földterület használatba vételének minimalizálása, természeti környezet javulása a turisztikai desztináció területén
Turisztikai vonzerő javulása	Turisztikai imázs, környezet minőségének, életszínvonalnak javulása. A turisztikai szféra összes területén megjelenő távoli fejlődési lehetőségek.

2. táblázat. A barnamezős területek csökkentésének előnyei a turisztikai desztináción
 Forrás: PAVOLOVÁ H. et al. (2012)

7 A barnamezős területekkel foglalkozó fejlesztési tervek

7.1 Európai Unió gyakorlatok

Magyarországhoz hasonlóan az Európai Unióban is számottevő mértékben találunk barnamezős területeket. Természetesen a különböző tagállamok használaton kívüli területeinek kiterjedései nagy eltéréseket mutatnak. A téma elsősorban a gazdag ipari múlttal rendelkező és gazdaságilag kevésbé fejlett országokban jelent környezeti, illetve területfejlesztési problémát. Érdekes megjegyezni, hogy csakúgy, mint hazánkban, az Európai Unióban is általános problémaként merül fel, hogy a tagállamok többsége nem rendelkezik pontos adatokkal a barnamezős területeket illetően, illetve egy egyetemes definíció hiánya is jelentős gátat szab az egyes statisztikák összehasonlításának (KÁDÁR K. 2013).

A rehabilitációs tevékenységek előmozdítása érdekében, a létrehozott strukturális alapok – *ERFA*,⁴ *Kohéziós Alap* – nyújthatnak támogatást (Európai Számvevőszék 2012), ezen felül, számos program közvetlen módon támogatja a barnamezős területeket. Az *URBAN II integrált és városfejlesztési program* egyik prioritását a barnamezős területek vegyes hasznosítása és környezetbarát megújítása jelentette 2000-2006 között. Az *Interreg III/B közösségi kezdeményezésen* keresztül a *REVIT*⁵ és annak folytatásaként, az *EUBRA*⁶, valamint a *PROSIDE*⁷ törekvések a fejlesztések hatékonyságát, illetve a magántőke megjelenését

⁴ Európai Fejlesztési Alap

⁵ Revitalising Industrial Sites

⁶ European Brownfield Revitalisation Agenda

⁷ Promoting Sustainable Inner Urban Development

segítette elő. 1995-től pedig a 4. és 5. Keretprogramok projektjei – *NICOLE*⁸, *RESCUE*⁹, *NORISC*¹⁰ – az együttműködést, a szennyezett területek problémáinak kezelését, a fenntartható fejlődés irányelveinek szem előtt tartását, a szennyezettség feltárását és az adott terület hasznosítási lehetőségeinek bírálását tartotta szem előtt (MTA RKK KÉTI 2007). Fentiekén túl, két projekt is lezajlott az Európai Unióban, melyek az országok barnamezős területeinek feltérképezésére irányultak. Az 1998-tól induló *CLARINET*¹¹ projekt 16 országban kívánta meghatározni a szennyezett területek eredményes és fenntartható kezelését (FERBER U. 2002). Ennek folytatásaképpen, a 2002-ben alapított *CABERNET*¹² szakértői hálózat a tagállamok – köztük Magyarország – kulcsfontosságú természeti, társadalmi, gazdasági kérdéseire koncentrált, melyek hatással lehetnek a barnamezős rehabilitációs fejlesztésekre (FERBER U. 2006). Az Európai Számvevőszék adatai (2012) alapján, a barnamezős területek rehabilitációjára elkülönített támogatások összege 2000-2006 között elérte a 2,3 milliárd eurót, míg 2007-2013 között a 3,4 milliárd eurót (3. táblázat).

	2000-2006	2007-2013
Támogatások összege	2,3 milliárd euró	3,4 milliárd euró
Főbb kedvezményezettek	Németország, Egyesült Királyság, Franciaország	Magyarország, Cseh Köztársaság, Németország, Románia, Olaszország, Lengyelország

3. táblázat. A barnamezős területek rehabilitációinak támogatása az Európai Unióban

Forrás: Európai Számvevőszék (2012)

7.2 Hazai gyakorlatok

A hazai fejlesztési tervekben szereplő barnamezők rehabilitációja az Európai Unió csatlakozás után kerületek előtérbe, addig csak környezeti kármentesítési projektként jelentek meg a kormányzati programokban. Meg kell jegyeznünk, hogy már az előcsatlakozási alapok keretein belül is – *Phare program 2002-2003* – lehetőség nyílt települési, ipari és katonai területek fejlesztésére.

Az *I. Nemzeti Fejlesztési Terv (2004-2006 pp. 154.)* legfőképp a környezet- és természetvédelem és a versenyképesebb gazdaság keretei közt említi a „barna zónák”

⁸ Network for Industrially Contaminated Land in Europe

⁹ Regeneration of European Sites in Cities and Urban Environments

¹⁰ Network Oriented Risk Assessment by Insitu Screening of Contaminated Sites

¹¹ Contaminated Land Rehabilitation Network for Environmental Technologies

¹² Concerted Action on Brownfield and Economic Regeneration Network

jelentőségét. A terv kiemeli, hogy ezen beruházásokat előnyben kell részesíteni a zöldmezők megóvása érdekében; a barnamezők rehabilitációja egyik forrása lehet a versenyképesség és az életminőség javításának; valamint a „rehabilitált barnamezők a gazdasági tevékenység új forrásait jelenthetik”. Hiányosság azonban, hogy barnamezők alatt csak korábbi iparterületeket és katonai bázisokat értenek, mely igen leszűkíti a pályázni kívánt fejlesztések kiterjedését. A 2004-2006 közötti időintervallumban két operatív program is foglalkozott a barnamezős területek fejlesztésével: városrehabilitáció kapcsán a *Regionális Operatív Program*, kárrendezéshez és kármentesítéshez kötődően pedig a *Környezetvédelmi és Infrastruktúra Operatív Program*.

A *Regionális Operatív Programban* második prioritásként feltűnő, városi területek rehabilitációja, egyik célként nevezi meg a barnamezős területek újrahasznosítását, funkcióváltását és integrációját a városi szövetbe. A program megfogalmazza a barnamezős területek felé irányuló kritériumokat, melyek a támogatások során követelményeknek minősülnek: pl. összefüggő városi terület, 5000 főt meghaladó lakosságszám. A meghatározásra került fogalom szűk lehatárolást enged meg, hiszen, a volt katonai és iparterületek környezetszennyezéssel való terheltségét hangsúlyozza, igazodva ezzel az amerikai definícióhoz. Magyarország kormánya pályázatfigyelő honlapjának¹³ fejlesztési információi szerint, a Regionális Operatív Programon belül, a városi területek rehabilitációját – mely barnamezős területet érintett – az Európai Regionális Fejlesztési Alap 4 milliárd Forint értékben támogatta. A beruházások Marcalit, Almásfüzitőt, Budapestet, Celldömölköt és Nyíregyházát érintették, tehát összesen 5 régiót (*1. melléklet*).

Továbbá a barnamezős területek fejlesztése a *Környezetvédelmi és Infrastruktúra Operatív Program* keretei között is megjelent, mint környezeti kármentesítés: környezeti kármentesítés a felszín alatti vizek és az ivóvízbázisok védelmét célzó beruházások megvalósítása. A program keretein belül az Európai Regionális Fejlesztési Alap támogatásából a Közép-Dunántúl régió – Dunaújváros, Pétfürdő –, a Közép-Magyarországi régió – Budapest – és az Észak-Alföldi régió – Debrecen – volt érintett, mely összesen 4,7 milliárd Forintot jelentett a négy településnek (*2. melléklet*).

Az *Új Magyarország Fejlesztési Terv (2007-2013)* számos pontja tartalmazza a barnamezős területek problémáit és az azokkal szemben támasztott fejlesztési szempontokat is. A városrehabilitációs és környezetvédelmi intézkedések mellett helyet kapott az üzleti

¹³ <http://palyazat.gov.hu>

infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztése, a kiegyensúlyozott területi fejlődés és a fenntartható városfejlesztés elemei között is.

Az egyes statisztikai tervezési régiók 2007-2013 közötti *Operatív Programjai* is tartalmazzák városrehabilitációs és a barnamezős területek felé irányuló törekvéseket. Annak ellenére, hogy mind a hét regionális program településfejlesztési irányzatokat tartalmaz, igen kevés régió nyert el támogatást barnamezős területek fejlesztésére. Magyarország kormányának pályázatfigyelő honlapjának adatai alapján megállapítható, hogy az Európai Regionális Fejlesztési Alap támogatásából elnyert források két régiót érintettek csak, Dél-Dunántúli és Észak-Magyarországi régió. Csak a két régió támogatási konstrukciói között szerepelt a barnamezős területek fejlesztése és az üzleti infrastruktúra (ipari parkok, inkubátorházak, barnamezős telephelyek) fejlesztése. A 3. *melléklet* szerint, ez összesen hét várost érintett – Kaposvár, Tolna, Bánytereny, Eger, Felsőnyárád, Miskolc, Sajószentpéter –, mely több, mint 4 milliárd Forint támogatást jelentett (MTA RKK KÉTI 2007).

Összegezve, a barnamezős területek korszerűsítése, illetve csökkentése 2002. óta szerepel a hazai országos és régiós fejlesztési tervekben, azonban megjegyzendő, hogy elsősorban volt ipari és katonai területek képezik a patronálás tárgyait a városrehabilitációs célkitűzések keretein belül. Magyarország kormányának pályázatfigyelő honlapjának támogatott projektkeresőjének keresztül nyert adatok alapján elmondható, hogy a hazai barnamezős területek revitalizációjaként az ipartelepítés volt meghatározó, s a turisztikai szemléletű fejlesztések nem domináltak.

8 Kutatási eredmények

8.1 A hazai, turisztikai céllal revitalizált barnamezős területek

8.1.1 A vizsgált turisztikai tér meghatározása, lehatárolása

Kutatásaim során megállapítottam, hogy Magyarországon a barnamezős területek turisztikai célú fejlesztései egyelőre ritka jelenségnek számítanak. Egyrészt, a magánvállalkozások, önkormányzatok számos esetben a zöldmezős beruházásokat részesítik előnyben, másrészt az egykori leromlott állapotú, elhagyott településrészek revitalizációs folyamatai során nem a turisztikai szemlélet jelent prioritást. Továbbá megemlítendő a barnamezős területek (településen belüli) földrajzi elhelyezkedése is. A látogatottság és a kihasználtság szempontjából a városperemi, szuburbán ipar- és raktártelepek, laktanyák, felhagyott közlekedési területek rossz megközelíthetősége a turisztikai kínálat oldalán erős gyengeségként léphetnek fel.

A hazai települések lehatárolása, melyek területén turisztikai céllal történő barnamezős rehabilitációs beruházások történtek, több lépcsős folyamat eredménye. A lehatárolás módszerének jelentős gátat szabott egy megbízható barnamezős adatbázis meglétének hiánya, s ebből adódóan a vizsgálni kívánt turisztikai tér meghatározása sem teljes körű, valamint a folyamatos fejlesztéseknek köszönhetően rendszeres frissítésre szorul. Első lépésként áttekintésre kerültek az országos fejlesztési tervek és koncepciók megvalósult barnamezős revitalizációi. A dokumentumelemzések kitértek a *Phare program (200-2003)*, az *I. Nemzeti Fejlesztési Terv (2004-2006)*, *ROP (2004-2006)*, *KIOP (2004-2006)*, az *Új Magyarország Fejlesztési Terv (2007-2013)*, illetve az *Európai Unió 2007-2013* tervezési periódus már megvalósult barnamezős fejlesztéseire is. A szekunder forrásokat a VÁTI¹⁴ kiadványa, valamint Magyarország kormányának pályázatfigyelő honlapjának szűrős projektkeresője képezte. A nyertes projektek elemzése és értékelése során a barnamezők tágabb fogalmát tartottam szem előtt, tehát a szennyezett, volt ipari és katonai területeken kívül figyelembe vettem a felhagyott városüzemeltetési és közlekedési területeket; az alulhasznosított, volt raktározási, szállítmányozási célú, különleges rendeltetésű területeket is. Ennek következtében egy komplexebb képet kaptam, melybe bekerültek kisebb, rekreációs célú beruházások is. A fent felsorolt fejlesztési tervek során megvalósult projektek adatbázisai

¹⁴ Phare 2002-2003 „Integrált helyi fejlesztési akciók ösztönzése” c. program, Nyertes projektek

képezték munkám országos körre kiterjedő, s megbízható forrásait. Az állami és európai uniós tervezeteken felül fontosnak találtam a magánberuházások során megvalósult barnamezős rehabilitációk beemelését is dolgozatomba.

Meg kell azonban jegyezni, hogy, egy részletes, települési szintre kiterjedő forrás hiánya jelentős akadályt jelentett egy teljes körű felmérésnek. A szakirodalmi úrt részletes, kulcsszavakkal történő kereséssel próbáltam pótolni. A primer kutatásaim során 16 települést tudtam kiszűrni (*4. táblázat*). Budapest nem képezi a dolgozatom tárgyát, hiszen egyrészt a fővárosi barnamezős területekről, a revitalizált területekről széles körű szakirodalom áll rendelkezésre (BARTA GY. 2002, 2004, FÖLDI ZS. et al. 2002, KUKELY GY. et al. 2006, Tematikus fejlesztési programok – Barnamezős területek fejlesztése), valamint a hazai barnamezős területek két-harmada (GYŐRI R. 2006) a fővárosra koncentrálódik, illetve dolgozatomban a vidéki települések ez irányú kutatását tűztem ki célul.

Település	Eredeti funkció	Új funkció
Turisztikai attrakció		
Celldömölk	Raktártelep	Kemenes Vulkán Park
Gyöngyös-Sástó	Kőbánya	Oxygen Adrenalin Kalandpark
Szeged	Víztorony	Kilátótorony
Pécs	Zsolnay Gyár	Zsolnay Kulturális Negyed
Nagykanizsa	Laktanya	Rekreációs zöldövezet, közpark, sportlétesítmény
Debrecen	Laktanya - bombaraktár	Víg-Kend Major Szabadidőközpont
Miskolc-Lillafüred	Laktanya	Futball témapark
Pécs	Pannon Hőerőmű Zrt. zagykazettáinak tároló területe	Szabadidőpark
Turisztikai infrastruktúra		
Szeged	Víztorony	Rendezvényterem
Tokaj	Zsinagóga	Rendezvényterem
Pécs	Zsolnay Gyár	Rendezvényterem
Marcali	Iparterület	Zöldövezetbe ágyazott kulturális funkciók
Turisztikai szuprastruktúra		
Orosháza-Gyopárosfürdő	Laktanya	Alföld Gyöngye Superior Hotel és Konferenciaközpont***
Békéscsaba	Laktanya	Hotel Arcanum***
Tolna	Laktanya	Hotel Thelena***
Bükkszentkereszt	Laktanya	Hollóstetői Hegyi Kemping Szentléleki Turistaház
Pécs	Zsolnay Gyár	Zsolnay Vendégház, Room Bistro&Club, Zsolnay Étterem és Kávézó, Bárcsak Kávézó, Cafe Griff, kézműves boltok, kerékpárkölsönző
Nagyatád	Posta	PARK Hotel
Debrecen	Laktanya - bombaraktár	Víg-Kend Major Szabadidőközpont

4. táblázat. A turisztikai céllal revitalizált barnamezős területek turisztikai kínálat alapján történő csoportosítása

Forrás: saját szerkesztés

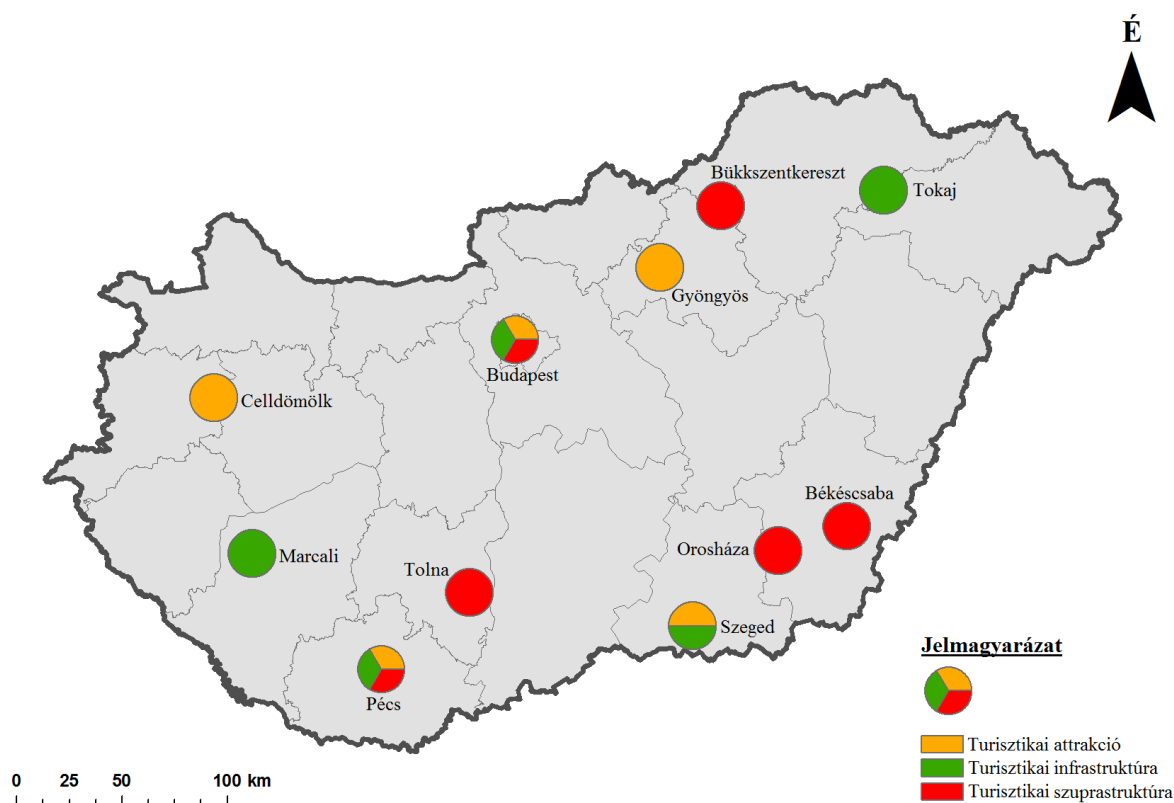
Fentiekén túl, a települések értékelése során jelentős externáliákat kaptam volna a vidéki településekkel szemben, ezért a munkám a hazai vidéki településeket tartja szem előtt. A további dokumentumelemzések kitértek az adott települések Integrált Városfejlesztési Stratégiáira, hiszen fontosnak találtam áttekinteni, hogy a városok célkitűzései között milyen mértékben szerepel a barnamezős területek rehabilitálása. Ezen felül, hogy a kérdéskört a turizmus oldaláról is megközelítsem, nélkülözhetetlennek találtam a turizmusfejlesztési dokumentumokban szereplő barnamezős területek turisztikai hasznosításának mennyiségi

megjelenését is. Érdeemes megjegyezni, hogy a turizmusfejlesztési célkitűzések országos tervei között sem a desztináció-, sem a termékfejlesztés oldalán nem jelenik meg a barnamezős területek bevonása a turizmusba.

A következő lépésben a saját települési szintű adatbázis véglegesítése érdekében – online és telefonos megkeresésen keresztül – felkerestem a 15 település önkormányzatát. A hiteles információgyűjtés érdekében fontosnak találtam a személyes kapcsolatfelvételt a kérdőívek elküldése és kitöltése előtt. A lépés fontosnak bizonyult, hiszen több településen nem történtek meg a turisztikai jellegű fejlesztések a pályázati kiírások ellenére vagy az új funkció még átadás előtt áll. Így az alapsokaság 10 településre csökkent (5. táblázat) (3. ábra).

Település	Eredeti funkció	Új funkció
Turisztikai attrakció		
Celldömök	Raktártelep	Kemenes Vulkán Park
Gyöngyös-Sástó	Kőbánya	Oxygen Adrenalin Kalandpark
Szeged	Víztorony	Kilátótorony
Pécs	Zsolnay Gyár	Zsolnay Kulturális Negyed
Turisztikai infrastruktúra		
Szeged	Víztorony	Rendezvényterem
Tokaj	Zsinagóga	Rendezvényterem
Pécs	Zsolnay Gyár	Rendezvényterem
Marcali	Iparterület	Zöldövezetbe ágyazott kulturális funkciók
Turisztikai szuprastruktúra		
Orosháza-Gyopárosfürdő	Laktanya	Alföld Gyöngye Superior Hotel és Konferenciaközpont***
Békéscsaba	Laktanya	Hotel Arcanum***
Tolna	Laktanya	Hotel Thelena***
Bükkszentkereszt	Laktanya	Hollóstetői Hegyi Kemping és Szentléleki Turistaház
Pécs	Zsolnay Gyár	Zsolnay Vendégház, RooM Bistro&Club, Zsolnay Étterem és Kávézó, Bárcsak Kávézó, Cafe Griff, kézműves boltok, kerékpárkölcsonzó

5. táblázat. A turisztikai céllal revitalizált barnamezős területek turisztikai kínálat alapján történő csoportosítása - végleges
Forrás: saját szerkesztés

3. ábra. A turisztikai céllal revitalizált barnamezős területek földrajzi elhelyezkedése és fejlesztések típusai

Forrás: saját szerkesztés

- A kiírt turisztikai, rekreációs fejlesztések nem valósultak meg Nagykanizsán, ahol a Thúry György Laktanya és városrész-rehabilitáció keretein belül rekreációs zöldövezet nyújtotta kikapcsolódási lehetőségek és sportlétesítmények kialakítása szerepelt a kiírt ROP pályázatban¹⁵. A turisztikai jellegű fejlesztésre nem került sor, illetve a sportlétesítmény nem az említett városrész területén épült meg.
- Az egykori nagyatádi posta épülete nem tekinthető barnamezős beruházásnak, hiszen az eredeti funkcióját követően önkormányzati bérlakásoknak adott otthont, mielőtt kereskedelmi szálláshellyé alakították volna.
- A debreceni *Víg-Kend Major Szabadidőközpont* sem értékelhető a dolgozat témája szempontjából, hiszen a kedvelt pihenőcentrum 2013-ban lakat alá, majd eladásra került, s telefonon sem kapcsolható előfizető.

¹⁵ http://www.vati.hu/files/articleUploads/19965/sajtoanyag_nagykanizsa_051007.pdf

- Továbbá, jelenleg is munkálatok folynak Pécs¹⁶, a Tüskésrét területén, ahol 2015 tavaszától egy köteles vízisípálya-rendszer, futópálya és egyéb szabadtéri sportpályák várják majd a helyi lakosokat és a turistákat.
- Szintén látványos átalakulás várható Miskolc¹⁷ külterületén 2015-től. A hajdani laktanya egy futball témaparkká való átalakítás következtében szeretné a térség idegenforgalmát növelni, valamint a futballt népszerűsíteni.

8.1.2 A revitalizációs folyamatok eredményeképpen létrejövő új funkcionális tér turisztikai hasznosítása

Kutatásaim alapján is bátran kijelenthető, hogy az új beruházásoknak köszönhetően az említett településeken átalakult a térstruktúra, megváltozott a települések térhasználata, s létrejöttek olyan településrészek, melyeket a rekreációs és turisztikai funkciók határoznak meg. Jelen esetben a turizmus, mint regenerációs eszköz hatással van a települések morfológiájára és a turisztikai imázsára is. Az egykor bánya, ipar, raktározás és katonaság által uralt területek hasznosítását ma a terciér szektor – turizmus – és annak multiplikátor hatása révén megjelent egyéb szolgáltatások dominanciája jellemzi.

Az 5. táblázat alapján elmondható, hogy az új funkciók között elsősorban turisztikai vonzerők, valamint elsődleges turisztikai szuprastruktúra elemek – szálláshelyek – fedezhetők fel. Megállapítható, hogy kevés településen történtek komplex beruházások, melyek a turisztikai kínálat oldalán több csoportba is besorolhatók. Ilyen típusú beruházásra a legjobb példa a pécsi Zsolnay Kulturális Negyed lehet, ahol az egykori porcelángyár, ma kulturális és tudományos kiállításoknak, múzeumoknak, színháznak, konferencia- és rendezvényteremnek, a Zsolnay Vendégháznak, éttermeknek, kávézóknak, boltoknak, valamint kerékpárkölsönzőnek is otthont ad. Összevéve, az egykori alulhasznosított és leromlott állapotú ipari területen ma turisztikai attrakció, turisztikai infrastruktúra, elsődleges és másodlagos turisztikai szuprastruktúra elemek is megtalálhatók. A másik példaként pedig megemlíteném a hajdani szegedi víztorony épülete, mely jelenleg tekinthető turisztikai attrakciónak (kilátótorony) és turisztikai infrastruktúrának is (rendezvényterem). A legtöbb barnamezős rehabilitáció eredményeképpen létrejött új turisztikai szerepkörök mono-funkciókkal bírnak, tehát csak egyfajta kínálati tulajdonsággal rendelkeznek.

¹⁶ <http://www.bama.hu/baranya/kozelet/tuskesreti-szabadidopark-lecsapoljak-a-tavat-majusban-start-579515>

¹⁷ <http://www.erdon.ro/latvanyos-atalakulas-szepul-lillafured-epul-a-dvfk-szabadidopark/2666928>

Szintén kiemelendő, hogy a valamikori laktanyák területén revitalizációs folyamatai révén, jellemzően kereskedelmi- és magánszálláshelyek kerültek kialakításra. A különböző szálláshely-beruházások kihasználhatták a rendelkezésre álló nagy területeket – 40 hektárnál nagyobb terület – és a rendelkezésre álló infrastruktúrát is – épületek, szilárd burkolatú utak.

Véleményem szerint, az új funkcióval bíró, hajdani barnamezős területek elemzését célszerű kétféle csoportosítás szerint elvégezni. Mivel jelen dolgozat elsősorban a turizmus oldaláról kívánja megközelíteni a vizsgált témakört, ezért érdemes a turisztikai kínálat osztályozásait figyelembe venni. Másrészt, a barnamezős területek diverzifikált kiterjedéséből adódóan az új turisztikai funkciók értékelése azok mérete és egykori jellege alapján is elvégezhető.

8.1.2.1 Turisztikai attrakció

Magyarországon, a rendelkezésre álló források szerint négy olyan település létezik, ahol az egykori barnamezős terület helyén ma turisztikai attrakció lelhető fel. A primer kutatások alkalmával történő dokumentumelemzések során áttekintettem, hogy milyen formában jelenik meg a barnamezős problematika az érintett települések *Integrált Városfejlesztési Stratégiáiban*. A négy település közül egyedül a *Cellödömlő IVS (2007-2015)* nem tartalmazott utalást a barnamezős területeinek felújítására. A *Szeged IVS (2008)*, a *Pécs IVS (2012)* és a *Gyöngyös IVS (2008)* sem kifejezetten turisztikai célú hasznosításokat neveznek meg, hanem a versenyképesség érdekében ösztönzik az említett területek benépesülését, kereskedelmi és lakó funkció célzattal.

A 6. táblázat alapján megfigyelhető, hogy az attrakciók között az eredeti funkciók köre igen változatos. Az alulhasznosított raktározási, volt ipari és városüzemeltetési területek helyén ma jellegzetes, tematikus – geológia, kultúra – turisztikai funkcióval bíró attrakciók lelhetők fel. Tehát a turizmus területfejlesztő hatása révén, új köntösben tűntetheti fel az egykori területfejlesztési problémákat. A vonzerők közös jellemzője, hogy viszonylag kisebb kiterjedésűek, 5 hektárnál kisebbek (kilátótorony) vagy 5-40 hektár közöttiek (Kemenes Vulkan Park, Zsolnay Kulturális Negyed, Oxygen Adrenalin Kalandpark) kiterjedésűek. A kutatásom során megállapítottam, hogy az egykori barnamezős területeken nem keletkeztek jelentős környezeti károk, csak tájseb, esztétikai romlás volt megfigyelhető, mely a különböző tereprendezési és kármentesítési munkálatok alkalmával előnyt jelentettek. Ezzel összefüggésben állhat, hogy a különböző szakmai szervezetek, önkormányzatok válaszadói

igen magasra értékelték a megvalósult beruházások látogatottságát, megjelenését és kedvezőnek ítélték meg az új funkciók autentikus, s egyedi jellegét is.

Természetesen a turisztikai beruházások jelentős hatással voltak mind a közvetlen környezet, mind a település társadalmi, gazdasági, turisztikai képére is. A kutatásom eredményeképpen megtudtam, hogy a különböző hatások vagy pozitív, vagy semleges befolyással bírtak. A vizsgált területek környezetében megfigyelhető ingatlanpiaci árak emelkedése Pécs és Szeged esetében (volt) megfigyelhető, míg a szegedi kilátótorony és a gyöngyösi kalandpark nem váltott ki árfelhajtó szerepet az ingatlanok körében. Értelemszerűen, ezzel összefüggésben megemlítendő az attrakciók földrajzi elhelyezkedése, hiszen az Oxygen Adrenalin Kalandpark Pécestől eltérően nem urbánus térségben, hanem a Mátrai Tájvédelmi körzet határán, Mátrafüred és Mátraháza között terül el. Azaz, igen csekély mértékben lehet ráhatása a környező települések ingatlan áraira. Gazdasági hatások közül sem a munkahelyteremtésben, sem az adott települések adóbevételeinek változásában nem történtek drasztikus változások. Csak csekély mértékben járultak hozzá a munkahelyteremtéshez és az adóbevételek növeléséhez. A turizmus multiplikátor hatása ellenére kedvezőtlen hatás mutatható ki az egyéb szolgáltatások megjelenésében, a barnamezős beruházás következtében. Csak a celldömölki Vulkán Park és a szegedi kilátótorony kapcsán jelentek meg egyéb turisztikai szolgáltatások. Celldömölkön szálláshelyek, Szegeden kávézók és egyéb másodlagos szuprastruktúra elemek megtelepedése követhető nyomon. A település turisztikai életére a pécsi kulturális negyed volt a legjelentősebb hatással, hiszen az kimutatható mértékben hozzájárul Pécs magasabb vendég(éjszaka) számához és egy kedvezőbb turisztikai imázs, miliő kialakulásához is. Ezzel szemben, a település vendég(éjszaka) számának növekedése csak Gyöngyösön és csekély mértékben Celldömölkön figyelhető meg.

Ebből következtethető, hogy a turisztikai célú rehabilitációs megoldások ugyan pozitív irányban változtatják meg a település(rész) arculatát és turisztikai imázsát, de nem járulnak hozzá a vendég(éjszaka) szám növeléséhez, generálásához. Ezek a beruházások elsősorban helyi és térségi vonzerőkörre tehetnek szert, s csak a belföldi kirándulók képezhetik elsődleges célközönségüket. A felsorolt turisztikai attrakciók iránt megnyilvánuló turisztikai mozgások a helyi lakosság körében lehetnek mértékadók, a településen eltöltött rövid tartózkodási idő pedig nem vonzza maga után a magasabb fajlagos költsést sem. Összegezve, ezek a beruházások önmagukban kevés turisztikai élményt biztosítanak, csak kiegészítő motivációként szolgálhatnak a település életében.

Települések Szempontok	Celldömölk	Szeged	Pécs	Gyöngyös
Barnamezős terület jellege / típusa	Alulhasznosított raktározási, szállítmányozási célú terület (telephely)	Alulhasznosított volt városüzemeltetési terület	Alulhasznosított volt ipari terület	Felhagyott, volt ipari terület
A barnamezős terület kiterjedése	5-40 ha	5 ha-nál kisebb	5-40 ha	5-40 ha
A barnamezős terület hasznosíthatósága	Részben hasznosított	Teljes mértékben hasznosított.	Teljes mértékben hasznosított	Hasznosított
Barnamezős terület településen belüli elhelyezkedése	A belső zónában	A belső zónában	A belső zónában	A külső zónában
Kármentesítési munkálatok szükségessége	Igen	Nem	Igen	Igen
Tereprendezési munkálatok szükségessége	Igen	Igen	Igen	Igen
Környezeti károk keletkezésének mértéke	Csak tájseb, esztétikai romlás	Nem keletkeztek környezeti károk	Nem keletkeztek környezeti károk	Csak tájseb, esztétikai romlás
A revitalizációs munkák kezdete és befejezése	2008 / 2012	2005 / 2007	2009 / 2011	n.a. / 2007
Tulajdonos, projektgazda	Állami/ önkormányzati	Állami/ önkormányzati	Állami/ önkormányzati	Magán
Történeti, építészeti, egyéb jelentős (védett) érték jelenléte	Nem található	Igen, egyedi ipari műemlék	Igen, építészeti műemlék	Nem található
Autentikusság / egyediség (1-5)	5 / 5	4 / 2	5 / 5	4 / 5
Megjelenés, arculat (1-5)	4	4	5	3
Látogatottság mértéke (1-5)	5	4	4	3
Elsődleges célcsoportok	Belföldi turisták, kirándulók, külföldi turisták, kirándulók, helyi lakosok	Belföldi turisták, kirándulók, helyi lakosok	Belföldi turisták, kirándulók, külföldi turisták, kirándulók, helyi lakosok	Belföldi turisták, kirándulók, helyi lakosok

A település turisztikai imázsa a beruházás előtt / után (1-5)	4 / 5	4 / 4	3 / 4	3 / 4
--	-------	-------	-------	-------

6. táblázat. A turisztikai attrakciók jellemzése

Forrás: saját szerkesztés

8.1.2.2 Turisztikai infrastruktúra

LENGYEL M. (2004 pp. 157) alapján „a helyi lakosság és a látogatók által közösen hasznosítható létesítmények” a vonzerő turisztikai hasznosításában vesznek részt. Tokajban, Szegeden, Pécsen és Marcaliban kiépült infrastruktúra elemek nem tekinthetők tiszta turisztikai produktumoknak, melyek a vonzerők feltárásában vesznek részt. Kialakításuk elsősorban a helyi igényekből fakadt és az új szerepkörök a helyi lakosság motivációi felé irányulnak.

A leromlott és romos állapotú tokaji zsinagóga átalakítása mellett az izraelita lakosság csökkenő lélekszáma, valamint egy nagyobb számú közönséget befogadó épület hiánya is szerepet játszott. Ennek köszönhetően ma a helyi kulturális események mellett a kulturális- és konferenciaturizmus igényeit szolgálja ki az új kulturális- és konferenciaközpont.

A szegedi víztorony amellet, hogy a város szerves része maradt, a 2007-ben befejeződött felújítását követően nem csak kilótoronyként üzemel, hanem kisebb rendezvényeknek, szimpóziumoknak, hangversenyeknek és időszakos kiállításoknak is helyet ad. Az elemzett barnamezős települések körében talán a szegedi példa kivételesnek tűnhet, de alulhasznosított városüzemeltetésű területként bátran a barnamezős területek közé sorolható.

A pécsi porcelánmanufaktúra területe ma a Zsolnay Kulturális Negyednek ad otthont, ahol négy fedett konferencia- és rendezvényhelyszín és külső helyszínként egy szabadtéri udvar is kialakításra került. A termék összesen több, mint ezer fő befogadására alkalmasak, de a legnagyobb terem is – M21 Galéria – 685 álló vendégnek is helyet adhat. Ezzel az újonnan létrejött rekreációs városrész nem csak a szabadidős, de a konferenciaturizmus célterületévé vált.

Marcali város barnamezős területeinek rehabilitációja keretében pihenő funkciók is kerültek kialakításra, ahol kisebb turisztikai infrastrukturális fejlesztések – zenepavilon, művelődési ház, színházterem – zajlottak. Meglátásom szerint, a megvalósult projekt

számottevő mértékben befolyásoló hatással nem vált ki turistaérkezést, így helyesebb az attrakciók helyett a turisztikai infrastruktúra elemei közé sorolni.

Az érintett négy településből csak *Tokaj Integrált Városfejlesztési Stratégiája (2008)* nem tartalmaz hivatkozásokat barnamezős területek fejlesztésére. Marcali *Integrált Városfejlesztési Stratégiája (2007-2015)* külön célként kiemeli, hogy az alulhasznosított területek a város szerves részévé váljanak.

Ahogy az attrakciók esetén, úgy a turisztikai infrastruktúra esetében is igen változatos az eredeti funkciók köre (7. táblázat). Természetesen, Szegedet és Pécsét komplex beruházásnak tekinthetjük, ahol az új turisztikai szerepkör kapcsán egyszerre történt attrakciófejlesztés és rendezvényterem kialakítás is. A települések további közös jellemzője, hogy rendezvényterem került kialakításra, viszonylag kisebb területen, a települések belső zónájában. A szakmai válaszadók mind magasra értékelték a megvalósult projektek megjelenését, arculatát, de az egyediség csak a pécsi kulturális negyed és a tokaji kulturális központ esetén kapott magasabb pontszámot. Véleményem szerint, e két város esetén érdemes a történeti, építészeti értékek kapcsán utalni a kulturális- és konferenciaturizmus mellett az örökségturizmusra is. „Az épületek addig szolgálják használóikat, ameddig funkcióikat be tudják tölteni” (BARTA GY. 2004 pp. 201.), azonban a funkcióváltás ellenére az épületek kulturális üzenetet is hordoznak magukban és egyszerre szolgálják az érték fogalmának folyamatos megőrzését is. HARFST J. et al. (2014) továbbá kiemeli, hogy az ipari, kulturális örökséggel bíró települések olyan történetekkel rendelkeznek, melyek egyedivé tehetik az adott objektumot és gazdagíthatják annak turisztikai tartalmát is.

A beruházások szintén kedvező vagy semleges hatásokat váltottak ki a gazdasági és turisztikai értelemben egyaránt. Az ingatlanpiaci árak alakulásában nem történt jelentős változás és a munkahelyteremtéshez is elenyésző mértékben járultak hozzá. A beruházások következtében egyéb szolgáltatások megjelenése is Szeged, Pécs és kis mértékben Marcali esetében mérhető, tehát a fejlesztések önmagukban nem váltottak ki jelentős, az egész településre kiterjedő településfejlesztő hatást. A növekedési póluselmélet (PAP N. et al. 2005) nem jelenik meg szignifikáns módon, mivel az új innovációk nem vonzzák sem a lakosság, sem az egyéb szolgáltatások vonzását, s egyértelműen nem alapozzák meg a környezetük – a település – folyamatos fejlődését sem. A turisztikai hatások közül, a vendég(éjszaka) szám emelkedése – kizárólag az adott revitalizációs projekt következtében – nem mutatható ki egyik településen sem. Azonban ez nem tekinthető egyedi jellegzetességnek, hiszen az infrastruktúra elemek csak a vonzerő értékesítésében vesznek részt (LENGYEL M. 2004).

Mindazonáltal, mind a négy település turisztikai imázsa kedvezően alakult. A szakmai válaszok szerint, a beruházások települések turisztikai miliójéhez közepes mértékben járultak hozzá Tokajban, Szegeden és Marcaliban, Pécsen pedig jelentős mértékben.

Összegezve, a turisztikai infrastrukturális beruházások formájában megvalósult barnamezős fejlesztések az attrakciókat kiegészítő elemként valósultak meg, emiatt nem járulnak hozzá a magasabb vendég(éjszaka) szám generálásához. Ugyanakkor hosszú távú megtérülésük során, a kulturális- és konferenciaturizmus autentikus és jellegzetes helyszínéül szolgálhatnak a helyi lakosok, a belföldi és külföldi vendégkör számára egyaránt.

Települések Szempontok	Tokaj	Szeged	Pécs	Marcali
Barnamezős terület jellege / típusa	Alulhasznosított különleges rendeltetésű terület	Alulhasznosított volt városüzemeltetési terület	Alulhasznosított volt ipari terület	Alulhasznosított volt ipari terület
A barnamezős terület kiterjedése	5 ha-nál kisebb	5 ha-nál kisebb	5-40 ha	5 ha-nál kisebb
A barnamezős terület hasznosíthatósága	Hasznosított	Teljes mértékben hasznosított	Teljes mértékben hasznosított	Részben hasznosított
Barnamezős terület településen belüli elhelyezkedése	A belső zónában	A belső zónában	A belső zónában	A belső zónában
Kármentesítési munkálatok szükségessége	Igen	Nem	Igen	Igen
Tereprendezési munkálatok szükségessége	Igen	Igen	Igen	Igen
Környezeti károk keletkezésének mértéke	Jelentős hulladék felhalmozódás történt	Nem keletkeztek környezeti károk	Nem keletkeztek környezeti károk	Jelentős, mély környezetterhelés történt
A revitalizációs munkák kezdete és befejezése	2006 / 2007	2005 / 2007	2009 / 2011	2005 / 2006
Tulajdonos, projektgazda	Állami/ önkormányzati	Állami/ önkormányzati	Állami/ önkormányzati	Állami/ önkormányzati
Történeti, építészeti, egyéb jelentős (védtett) érték jelenléte	Műemlék	Igen , egyedi ipari műemlék	Igen, építészeti műemlék	Nem található

Autentikusság / egyediség (1-5)	4 / 4	4 / 2	5 / 5	3 / 3
Megjelenés, arculat (1-5)	4	4	5	3
Látogatottság mértéke (1-5)	4	4	4	3
Elsődleges célcsoportok	Belföldi turisták, kirándulók, külföldi turisták, kirándulók, helyi lakosok	Belföldi turisták, kirándulók, helyi lakosok	Belföldi turisták, kirándulók, külföldi turisták, kirándulók, helyi lakosok	Helyi lakosok
A település turisztikai imázsa a beruházás előtt / után (1-5)	4 / 4	4 / 4	3 / 4	2 / 3

7. táblázat. A turisztikai infrastruktúra jellemzése

Forrás: saját szerkesztés

8.1.2.3 Turisztikai szuprastruktúra

Jelen dolgozat szempontjából a turisztikai szuprastruktúra elemzésekor, csak az elsődleges szuprastruktúra elemek – szálláshelyek – tanulmányozására és egymással való összevetésére kerülhet sor. Hazánkban, az egykori barnamezős területek helyén, a másodlagos szuprastruktúra kiépülése nem jellemző, mely szorosan kapcsolódna a turisztikai kereslethez (utazási iroda, pénzváltó, kölcsönző). Ez alól csak egyetlen kivételt jelenthet a pécsi Zsolnay Kulturális Negyed területén működő *Nemo bringaszerviz és kölcsönző*. A baranyai megyeszékhely abból a szempontból is kivételt képezhet, hogy az öt település közül csak itt nem állt katonai hasznosítás alatt az eredeti barnamezős terület, valamint a szálláshelyek kiépülése mellett éttermek és kávézók is hozzájárulnak az utazási élményhez (8. táblázat).

A létrejött szálláshelyek tehát javarészt laktanyaterület átalakításával jöttek létre, magánberuházások formájában. A KSH osztályozását figyelembe véve, az orosházi *Alföld Gyöngye Superior Hotel és Konferenciaközpont*, a békéscsabai *Hotel Arcanum*, a tolnai *Hotel Thelena* három csillagos szállodáknak, a pécsi *Zsolnay Vendégház* apartman szállodának, a *Hollóstatői Hegyi Kemping és Szentléleki Turistaház* pedig kempingnek és turistaháznak tekinthető. A volt barnamezős területek jellegükből adódóan nagyobb területi kiterjedéssel is bírnak, mely előnyt jelenthetett a regeneráció során. A nagyobb területi kiterjedéssel és a revitalizációs munkálatok befejezésének dátumával összefüggésben állhat az a tény, hogy a különböző szakmai válaszadók többsége csak részben hasznosítottnak minősítette az egykori

barnamezős területet. A szálláshelyek elsődleges piaci szegmensei az országos hatókörű belföldi turisták lehetnek, eltérő motivációs körrel. Orosháza wellness- és konferenciaturizmus, Békéscsaba a wellness turizmus, Pécs a kulturális- és konferenciaturizmus, Tolna a wellness turizmus, Bükk-szentkereszt pedig az aktív turizmus kedvelőinek nyújthat szállást. Mindezek mellett fontos megemlíteni Orosháza és Békéscsaba földrajzi elhelyezkedését is, mivel a román határhoz való közelség miatt lényeges szót ejteni az átutazó turistákról, vendégekről, akik nem feltétlenül turisztikai céllal lépik át az országhatárt. A válaszadók egyedül a szálláshelyeknél ítélték meg kedvezőtlenül a látogatottság (itt kapacitáskihasználtság) mértékét. Egy 1-5-ig terjedő skálán – ahol 1 egyáltalán nem megfelelő, 5 teljes mértékben megfelelő – Bükk-szentkereszt és Békéscsaba kapta a legalacsonyabb értékeket, s Pécs a legmagasabbat.

A szálláshelyekké átalakított, egykoron honvédség és a könnyűipar által birtokolt területek gazdasági hatásai sem bizonyultak az egész település életére intenzíven kiterjedő hatásoknak. A település(rész) ingatlanárainak emelkedése Tolna és Pécs esetében volt kimutatható, míg a *Hotel Arcanum* és a *Hollóstatői Hegyi Kemping és Szentléleki Turistaház* egyáltalán nem váltott ki árfelhajtó szerepet. Az összes szálláshely csekély mértékben járult hozzá a munkahelyteremtéshez, illetve a települések adóbevételeihez. Itt azonban megjegyzendő, hogy a kereskedelmi szálláshelyek esetében a hatások jelentősebb mértékben érvényesültek és könnyebben is mérhetők, mint az egyéb kínálati elemek között. A szállodák egyrészt több fő foglalkoztatására lehetnek alkalmasak, s turisztikai hatásuk visszatükröződik a települések idegenforgalmi adóbevételeiben. Ez alól csak Tolna lehet kivétel, ahol nincs idegenforgalmi adó (KSH 2013). Továbbá, az egyéb szolgáltatók megjelenése sem mutatható ki teljes mértékben az elemzett településeken, hiszen az elsődleges turisztikai szuprastruktúra elemei magát a vonzerőt teszik piacképessé. Természetesen, az attrakciókkal és infrastruktúra elemekkel ellentétben, a szálláshelyek egyöntetűen hozzájárulnak a települések magasabb vendég(éjszaka) számához, de a kedvezőbb turisztikai milió nem egyértelmű következmény. A válaszadók szerint, az adott település turisztikai imázsa nem változott a beruházás következtében Békéscsabán és Bükk-szentkeresztben.

Összegezve, Magyarországon szálláshelyek tekintetében a felhagyott volt honvédelmi területek a legjellemzőbbek. Közös jellemzőjük, hogy a rendelkezésre álló infrastrukturális háttérrel kihasználva a növekvő turisztikai kereslet miatt kerültek kialakításra, magánberuházások formájában.

Települések Szempontok	Orosháza	Békéscsaba	Pécs	Tolna	Bükkszent- kereszt
Barnamezős terület jellege / típusa	Felhagyott, volt honvédelmi, terület	Felhagyott, volt honvédelmi, terület	Alulhasznosított volt ipari terület	Felhagyott, volt honvédelmi, terület	Felhagyott, volt honvédelmi, terület
A barnamezős terület kiterjedése	40 ha felett	40 ha felett	5-40 ha	5-40 ha	5 ha-nál kisebb
A barnamezős terület hasznosí- tottsága	Részben hasznosított	Teljes mértékben hasznosított	Teljes mértékben hasznosított	Részben hasznosított	Részben hasznosított
Barnamezős terület településen belüli elhelyezkedése	Az átmeneti zónában	A külső zónában	A belső zónában	A külső zónában	A külső zónában
Kármentesítési munkálatok szükségessége	Igen	Nem	Igen	Igen	Nem
Tereprendezési munkálatok szükségessége	Igen	Igen	Igen	Igen	Igen
Környezeti károk keletkezésének mértéke	A felhagyott épületek rontották az új vállalkozások betelepülését, újra-hasznosítását	Nem keletkeztek környezeti károk	Nem keletkeztek környezeti károk	Jelentős hulladék felhalmozódás történt	Csak tájseb, esztétikai romlás
A revitalizációs munkák kezdete és befejezése	2006 / 2007	2013 / 2014	2009 / 2011	1992 / n.a.	2000 / 2001
Tulajdonos, projektgazda	Magán	Magán	Állami/ önkormányzati	Magán	Magán
Történeti, építészeti, egyéb jelentős (védtett) érték jelenléte	Nem található	Nem található	Igen, építészeti műemlék	Műemlék	Nem található
Autentikusság / egyediség (1-5)	3 / 3	4 / 4	5 / 5	5 / 4	5 / 3
Megjelenés, arculat (1-5)	3	5	5	5	2
Látogatottság mértéke (1-5)	3	2	4	3	2

Elsődleges célcsoportok	Belföldi turisták	Belföldi turisták	Belföldi turisták, kirándulók, külföldi turisták, kirándulók, helyi lakosok	Belföldi, külföldi turisták	Belföldi turisták, kirándulók
A település turisztikai imázsa a beruházás előtt / után (1-5)	2 / 3	4 / 4	3 / 4	3 / 4	3 / 3

8. táblázat. A turisztikai szuprastruktúra jellemzése

Forrás: saját szerkesztés

8.1.3 A barnamezős beruházások eredményessége és a települések fejlettsége közötti összefüggés

Megállapítható, hogy a létrejött új funkciók köre, a települések területi jogállása, fejlettsége és a turizmusban betöltött szerepe között igen nagy eltérések fedezhetők fel. GYŐRI R. (2006) alapján a legszembetűnőbb területi differenciák a barnamezős területek átalakulásában mutathatók ki a hazai vidéki településeken. Az átalakulás mértéke és sikeressége ugyanis szoros összefüggést mutat a települések földrajzi elhelyezkedése és gazdasági helyzete között. Ennek értelmében kívánok egy esetleges összefüggésre rámutatni a turisztikai-rekreációs céllal revitalizált barnamezős területek földrajzi elhelyezkedése, területi fejlettsége, a megvalósult beruházás és a település turizmusban betöltött szerepe között.

Az alkalmazott módszertan alapjául elsősorban a KSH adatai szolgáltak. A települések komplex fejlettségét a KSH (2011) alapján származtatott adatok biztosították. A fejlettségi index olyan komplex mutatónak tekinthető, mely számos társadalmi-gazdasági mutatószám egybevetése kapcsán született meg az ország településeire lebontva. A kapott értékek 26,9-64,7-ig terjedtek, az országos átlag pedig 46,3 volt (KSH adatközlés 2011). A települések turizmusban betöltött szerepét a települések turisztikai mutatószáma, indexe szolgálta (AUBERT et al. 2013). Az index, egy egységes módszertan kialakítása kapcsán megszületett érték, mely 50-50%-ban súlyozta a turisztikai keresletet és kínálatot. A kapott értékek 0-64,5-ig terjedtek.

A barnamezős területek sikerességének felmérésére a kérdőíves felmérés során nyert primer adatok szolgáltak. A kutatásom során nyert információk azonban puha adatoknak tekinthetők, sok esetben szubjektivitás tükröződött a válaszokban is. Ezen a ponton emelendő

ki, hogy sem a nemzetközi, sem a hazai szakirodalomban nem áll rendelkezésre egy átfogó sikerességi modell. A barnamezős beruházásokra általában úgy tekintenek, mint egy alapvető tényezőre, mely a fenntartható fejlesztéseket garantálja (C. A. BREBBIA et al. 2006). Ennek ellenére nem áll rendelkezésre olyan viszonyítási norma, átfogó modell, mely a fejlesztések sikerességét határozná meg (CAREY A. 2004, NIJKAMP P. 2002, TÓTHNÉ SZITA K. 2013). A rendelkezésre álló szakirodalmak más és más megközelítésből látják a sikeresség kulcsát. C. A. BREBBIA et al. (2006) szerint a természeti, társadalmi, gazdasági vonatkozások mellett, legalább annyira fontos figyelembe venni, hogy kinek a szemszögéből sikeres az adott beruházás. Az Európai Számvevőszék (2012) szerint az eredményesség mérhető egyrészt outputmutatók segítségével, melyek a fizikai tényezők megvalósulását jelzik, másrészt a projekt által kezelendő igények kielégítését szolgáló eredménymutatókkal is.

8.1.3.1 Turisztikai attrakció

A települések földrajzi elhelyezkedése és regionális helyzetének elemzésekor szembetűnik, hogy turisztikai attrakciók, infra- és szuprastruktúra elemek is kiépültek a dél-alföldi, dél-dunántúli és az észak-magyarországi régióban. Míg a déli és északi országrészben az egykori ipari területek, addig az Alföldön a hajdani laktanya területek alakultak át. Egyedül a Nyugat-Dunántúli régió jelenik meg a turisztikai attrakciók között.

A turisztikai vonzerők kiépülése mutatja földrajzilag a legváltozatosabb képet. A regionális elhelyezkedéstől függetlenül indult meg a barnamezős területek turisztikai hasznosítása. Az elemzett négy település közül csak Pécs és Gyöngyös része kiemelt üdülőkörzetnek, mellyel nem mutatható ki egyértelmű összefüggés a turizmus kiemelt területei és a barnamezős beruházások földrajzi lokalitása között. A barnamezős területek fejlesztései elsősorban helyi érdekként jelennek meg, s nem kötődnek a turizmusfejlesztés kiemelt célterületeihez. Mindazonáltal, a két város előnyt élvezhet a turizmusfejlesztés- és irányítás során. A települések fejlettsége kapcsán elmondható, hogy mind a négy város fejlettségi indexe az átlagos országos érték – 41,1– felett helyezkedik el, s az index alapján a Szeged – Pécs – Gyöngyös – Celldömölk sorrend állítató fel (KSH adatközlés 2011). Emellett egyik város sem érintett a hátrányos kistérségek / járások körében¹⁸.

¹⁸ <http://www.terport.hu>

A megvalósult beruházások eredményessége csoportosítató természeti, gazdasági-turisztikai szempontok alapján. A természeti környezet elemzése kapcsán jelen munkának nem célja a területek pontos felmérése, így csak a kármentesítési és tereprendezési munkálatok megvalósulására térünk ki, a táj esztétikai változása érdekében. Ennek alapján elmondható, hogy kármentesítési munkálatok Szeged kivételével mindenhol szükségesnek bizonyultak, tereprendezési eljárások pedig minden települést érintettek. Tehát a tájkép javulása megfigyelhető mind a négy településen, azonban megjegyzendő, hogy Celldömölkön 7 hektárnyi terület még szabadon felhasználható, ezáltal még csak részben hasznosított területről beszélhetünk. Magyarán, a természeti környezet szempontjából Szeged, Pécs és Gyöngyös eredményesnek, Celldömölk viszont csak részben eredményesnek tekinthető.

A gazdasági és turisztikai szempontokat figyelembe véve, számos aspektusból megközelíthető a beruházások eredményességének értékelése. Jelen dolgozat csak azokat a legjellemzőbb tényezőket kívánja figyelembe venni, melyek a beruházás befejeztével már számszerűsíthetők. A 9. táblázat alapján legeredményesebb projektnek a pécsi kulturális negyed látszik, mely pozitív hatással volt közvetlen környezetének és a település gazdasági, turisztikai életére is. A szakmai válaszok és a szekunder források értékelése alapján az alábbi sorrend állítható fel a területek sikeressége kapcsán: Pécs – Celldömölk – Gyöngyös - Szeged.

Települések Szempontok	Celldömölk	Szeged	Pécs	Gyöngyös
Árfelhajtó szerep az ingatlanpiacon	Nem	Igen	Igen	Nem
Munkahelyteremtés	Igen	Igen	Igen	Igen
Szolgáltatások megjelenése	Igen	Igen	Nem	Igen
Hálózatosodás lehetőségei	Igen	Nem	Igen	Igen
Autentikusság (1-5)	5	4	5	4
Egyediség (1-5)	5	2	5	5
Marketing (1-5)	4	2	5	3
Megjelenés, arculat (1-5)	4	4	5	3
Látogatottság (1-5)	5	4	4	3
Hozzájárulás a vendég(éjszaka) szám emelkedéséhez	Igen	Nem	Igen	Nem
Hozzájárulás egy kedvezőbb turisztikai imázshoz, milihöz	Igen	Igen	Igen	Igen

Turisztikai imázs javulása	Igen	Nem	Igen	Igen
-----------------------------------	------	-----	------	------

9. táblázat. A turisztikai attrakciók eredményességeinek szempontjai
 Forrás: saját szerkesztés

A település fejlettsége, a turizmushoz való hozzájárulása és a barnamezős fejlesztések között kimutatható bizonyos korreláció. A turisztikai attrakciók körében felfedezhető összefüggést a 10. táblázat mutatja. Általánosan elmondható, hogy a települések között felállított sorrend teljes mértékben nem esik egybe a városok társadalmi, gazdasági fejlettségi és turisztikai indexével. Az egyezés kimutatható Pécs és Gyöngyös esetében. Pécs bizonyult a legeredményesebb fejlesztésnek, valamint a dél-dunántúli régióközpont rendelkezik a turizmus intenzitásának legmagasabb értékével is. A gyöngyösi kalandpark kevésbé számít eredményesnek, ennek ellenére viszonylag magas fejlettségi indexszel rendelkezik (53,2), s a négy település között a harmadik helyet foglalja el mindkét kategóriában.

	A revitalizáció eredményessége	Fejlettségi index	Turisztikai index
1.	Pécs	Szeged (56,2)	Pécs (59,2)
2.	Celldömölk	Pécs (54,7)	Szeged (54,5)
3.	Gyöngyös	Gyöngyös (53,2)	Celldömölk (44,6)
4.	Szeged	Celldömölk (51,2)	Gyöngyös (42,6)

10. táblázat.
 A turisztikai attrakciók eredményességeinek szempontjai
 Forrás: saját szerkesztés

8.1.3.2 Turisztikai infrastruktúra

A turisztikai infrastrukturális elemek kiépülése három régióban járultak hozzá a turisztikai kínálat gazdagításához. A vizsgált települések körében Pécs mellett Marcali része csak kiemelt üdülőkörzetnek, azonban a barnamezős területek fejlesztése ez esetben sem kapcsolódik szorosan a kiemelt turisztikai területek fejlesztéséhez. Marcaliban is a településkép javítása érdekében indult meg a leromlott terület revitalizációja. Megállapítható, hogy mind a négy város fejlettségi indexe országos átlag feletti értéket képvisel és az index alapján a Szeged – Pécs – Marcali – Tokaj sorrend állapítható meg (KSH adatközlés 2011). A tokaji és a marcali járás is az elmaradottabb területek közé sorolandók, hátrányos helyzetű járásnak tekinthetők.

A szennyező anyagok eltávolítása és a kedvezőbb városkép kialakítása érdekében – Szegedet kivéve – mindenhol végbementek a kárrendezési munkálatok. Tereprendezésre is mindenhol sor került, mely főleg az épületek felújítását és az alapvető infrastruktúra kiépítését takarta. Ennek értelmében, természeti szempontból a beruházások eredményesnek

nyilváníthatók. A gazdasági és turisztikai tényezők figyelembevétele alapján (11. táblázat), mindegyik fejlesztés hozzájárult környezetének gazdasági és turisztikai fellendítéséhez, de eltérő mértékben. Az eredményességet összevetve a település fejlettségi és turisztikai indexével (12. táblázat), Pécs mellett Marcalinál mutatható ki egyértelmű összefüggés a barnamezős beruházás megtérülése és a terület fejlettsége között.

Települések Szempontok	Tokaj	Szeged	Pécs	Marcali
Árfelhajtó szerep az ingatlanpiacon	Nem	Igen	Igen	Nem
Munkahelyteremtés	Igen	Igen	Igen	Igen
Szolgáltatások megjelenése	Igen	Igen	Nem	Igen
Hálózatosodás lehetőségei	Nem	Nem	Igen	Nem
Autentikusság (1-5)	5	4	5	3
Egyediség (1-5)	4	2	5	3
Marketing (1-5)	3	2	5	2
Megjelenés, arculat (1-5)	4	4	5	3
Látogatottság (1-5)	4	4	4	3
Hozzájárulás a vendég(éjszaka) szám emelkedéséhez	Igen	Nem	Igen	Nem
Hozzájárulás egy kedvezőbb turisztikai imázshoz, milihöz	Igen	Igen	Igen	Igen
Turisztikai imázs javulása	Nem	Nem	Igen	Igen

11. táblázat. A turisztikai infrastruktúra eredményességeinek szempontjai

Forrás: saját szerkesztés

A primer kutatások során nyert adatok szerint a marcali rekreációs övezet sem gazdaságilag, sem turisztikailag nem bizonyult eredményesnek, továbbá a város egy hátrányos helyzetű járás székhelye. Míg fejlettségi indexe (51,8) az országos átlag felett, addig turisztikai indexe (12,8) jóval az országos átlag alatti értéket képviseli, s ezzel a négy település közül a itt a legkevésbé számottevő a turizmus intenzitása. Itt mindenképpen megjegyzendő, hogy Marcali barnamezős területének rehabilitációja nem kifejezetten turisztikai céllal történt, a megvalósult projektek pedig elsősorban helyi vonzerőkörré tehetnek szert. Azonban feltehető az a kérdés, hogy egy 2005-től csökkenő vendégforgalommal bíró településen (KSH 2013) érdemes-e a rekreációs funkciók bővítése?

	A revitalizáció eredményessége	Fejlettségi index	Turisztikai index
1.	Pécs	Szeged (56,2)	Pécs (59,2)
2.	Tokaj	Pécs (54,7)	Szeged (54,5)
3.	Szeged	Marcali (51,8)	Tokaj (32,4)
4.	Marcali	Tokaj (50,8)	Marcali (12,8)

12. táblázat.

A turisztikai infrastruktúra

eredményességeinek szempontjai

Forrás: saját szerkesztés

8.1.3.3 Turisztikai szuprastruktúra

A hajdani barnamezős területeken kiépült egyes turisztikai szuprastruktúra elemek földrajzi elhelyezkedése is szorosan kapcsolódik a már említett dél-dunántúli és észak-magyarországi régiókhoz, de a szállodák kiépülése erősen kötődik a dél-alföldi régióhoz. A Mecsek és Villány kiemelt üdülőkörzet mellett, egyedüli községként Bükkszentkereszt része a Mátra-Bükk kiemelt üdülőkörzetnek. Egyedül a Bükki Nemzeti Park területén létrejött fejlesztés emelhető abból a szempontból, hogy a település jogállása, földrajzi elhelyezkedése és a laktanyafejlesztés között egyértelmű kapcsolat figyelhető meg. A gazdag turisztikai kínálattal rendelkező területen a növekvő kereslet következtében indult meg a szálláshelyfejlesztés, nem pedig a tájkép esztétikusabbá tétele miatt.

A települések fejlettségi indexe az országos érték feletti, míg a turisztikai index Bükkszentkeresztben és Tolnán nem éri el az országos értéket, sőt jóval alatta marad. Továbbá, a két alföldi város hátrányos helyzetű járások székhelye is egyben. Érdekes rávilágítani arra a tényre, hogy Bükkszentkereszt és Tolna mutatja a legkisebb turisztikai indexet – Tolnái éppen, hogy eléri az értékelhető minimum határt –, ennek ellenére mindkét településen szálláshelyfejlesztés történt az egykori laktanya területén. Tolnán egy három csillagos szálloda-beruházás történt, annak ellenére, hogy a városban a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendég(éjszakák) száma csökkenő tendenciát mutat (KSH 2013). Ezzel erősen megkérdőjelezhető az említett beruházás hosszú távú fenntarthatósága.

A kereskedelmi szálláshelyek fejlesztéseinek sikeressége (13. táblázat) és a területi fejlettségük közötti különbség szintén a sikertelenebbnek, fejletlenebbnek minősülő területek között mutatkozik meg.

Települések Szempontok	Orosháza	Békéscsaba	Pécs	Tolna	Bükkszent- kereszt
Árfelhajtó szerep az ingatlanpiacon	Igen	Nem	Igen	Igen	Igen
Munkahely-teremtés	Igen	Nem	Igen	Igen	Igen
Szolgáltatások megjelenése	Igen	Nem	Igen	Igen	Nem
Hálózatosodás lehetőségei	Igen	Igen	Igen	Igen	Nem
Autentikusság (1-5)	3	2	5	5	5
Egyediség (1-5)	3	4	5	4	3
Marketing (1-5)	4	2	5	4	3
Megjelenés, arculat (1-5)	3	5	5	5	2
Látogatottság (1-5)	3	2	4	3	2
Hozzájárulás a vendég (éjszaka) szám emelkedéséhez	Igen	Igen	Igen	Igen	Igen
Hozzájárulás egy kedvezőbb turisztikai imázshoz, milihöz	Igen	Igen	Igen	Igen	Igen
Turisztikai imázs javulása	Igen	Nem	Igen	Igen	Nem

12. táblázat. A turisztikai szuprastruktúra eredményességeinek szempontjai

Forrás: saját szerkesztés

A bükkszentkeresztli turistaház és kemping csak az átadást követően (2001) minősült sikeres beruházásnak. Az 1200 fős falut (KSH 2013) jelentősen érintette a gazdasági válság, s mára már a szálláshely fenntarthatósága is veszélybe került. Egyértelmű, hogy egy szálláshellyé fejlesztett barnamezős területnek gazdaságilag attraktív és regionális vagy országos hatókörű turisztikai attrakció közelében kell elterülnie, a hosszabb távú fenntarthatóság érdekében (13. táblázat).

	A revitalizáció eredményessége	Fejlettségi index	Turisztikai index
1.	Pécs	Pécs (54,7)	Pécs (59,2)
2.	Tolna	Bükkszentkereszt (52,9)	Orosháza (44,6)
3.	Orosháza	Békéscsaba (52,7)	Békéscsaba (40,9)
4.	Bükkszentkereszt	Tolna (51,8)	Bükkszentkereszt (23,4)
5.	Békéscsaba	Orosháza (49,8)	Tolna (7,7)

13. táblázat. A turisztikai infrastruktúra eredményességeinek szempontjai

Forrás: saját szerkesztés

Összegezve, a barnamezős területek turisztikai szempontból vett sikeressége és a települések fejlettsége, turizmushoz való hozzájárulásuk között nem minden esetben mutatható ki egyértelmű összefüggés. A kapcsolat egyértelműen bizonyítható azon települések esetében, melyek nem rendelkeznek gazdag turisztikai kínálattal vagy húzó turisztikai termékkel, turisztikai keresletük nem számottevő és a gazdasági, társadalmi fejlettségük sem kimagasló.

9 A nemzetközi esettanulmányok értékelése

Magyarországhoz hasonlóan, a nemzetközi térben is hasonló folyamatok játszódtak le, mint hazánkban, melyek a barnamezők kialakulásához vezettek. Az Amerikai Egyesült Államokban és Nyugat-Európában már régóta foglalkoznak a barnamezős területek rehabilitációival és megújulási lehetőségeikkel, hiszen ezekben az országokban indult meg először az iparvidékek hanyatlása. Európában egyre elterjedtebb, hogy a barnamezős területeket kulturális, rekreációs, turisztikai célokra használják, mellyel a területek funkcióváltását segítik elő (GYŐRI R. 2006). Amerikában Bethlehem; Csehországban Bohumín, Karviná, Ostrava; Nagy-Britanniában London; Lengyelországban Lodz, Chorzow, Zabrze; Ausztriában Burgenland régió, Németországban pedig a Ruhr-vidék szolgálhat kiváló példaként arra – természetesen a teljesség igénye nélkül –, hogy a turizmus miként lendíthet fel egy elhagyott, szennyezett területet, (BICZÓ G. 2013, PAVOLOVÁ H. et al. 2012).

Jelen dolgozatnak nem célja a felsorolt turisztikai projektek teljes körű elemzése, mindössze a lengyel Chorzow és Zabrze városában végbement fejlesztésekre kíván törekedni, ahol 2014. szeptemberében személyes terepbejárásra került sor.

9.1 Lengyelország: Sztygarka Wellness Club

A dél-lengyelországi Slaskie régióban terül el Chorzow városa. A 110 00 fős¹⁹ (2013) település része az ország legnagyobb nagyvárosi régiójának, Katowice agglomerációjának. A Felső-Sziléziai ipari régió részeként, a város és környéke szénbányászatáról, kohászatáról és gépgyártásáról volt híres az 1990-es évekig. A nehézipart ért gazdasági, társadalmi változások következtében leépült Chorzow szénbányászata is. Azonban a helyi önkormányzat és egy magánvállalat sikeres összefogásának következtében a terület ma egy zöldövezeti rekreációs zónának és a *Sztygarka Wellness Club*-nak ad otthont (RUNGE J. 2010).

A feketeszénbánya rekultivációja magában foglalta a kármentesítési – földterület stabilizálása –, valamint a tereprendezési munkálatokat is – régi épületek lebontása és felújítása. A revitalizációs munkálatok szükségesnek bizonyultak, hiszen az elhagyott terület megnehezítette az új vállalkozások megtelepedését, ezért a bánya turisztikai hasznosítása több lépcsős folyamat eredményeként valósult meg. Először az aknatorony fejlesztése indult meg 2009-ben, amit a környező terület rekultivációja követett 2012-ben. A fejlesztéseknek

¹⁹ <http://stat.gov.pl>

köszönhetően mind a helyi lakosság, mind a belföldi, külföldi turisták számára egy attraktív zöld terület, szabadidő-eltöltési zóna jött létre 2014-ben. A *Sztygarka Wellness Club* egyszerre ad otthont egy fürdőnek, egy kiállítóhelyiségnek, egy rendezvényteremnek, egy vendégháznak, illetve étteremnek, kávézónak is. Tehát nyomon követhető a turisztikai kínálat kiépülésének összes eleme. A kutatásom során megtudtam, hogy a beruházás sikere abban (is) rejlik, hogy az önkormányzat és a *Sztygarka* komplexum üzemeltetője egyszerre élveznek gazdasági előnyöket, egymást erősítve lépnek fel a turizmus piacán. Az önkormányzat tulajdonában áll maga a 4000 m² terület és az aknatorony, ahol a *Sztygarka Wellness Club* egy olyan turisztikailag attraktív területen épülhetett ki, mely felhagyott és nem látogatható területnek minősült.

Az egykori barnamezős terület rekreációs célú hasznosítása eredményeképpen pozitív gazdasági, turisztikai hatások figyelhetők meg a település életében (13. táblázat). A legjelentősebb kedvező hatások között említhető meg a munkahelyteremtés, a tőkebeáramlás a terület felértékelődésének köszönhetően, illetve a revitalizáció miatt nőtt a település vendég(éjszaka) száma és jelentős mértékben javult a település turisztikai imázsképe is.

Szemponatok	Sztygarka Wellness Club
Munkahelyteremtés	Igen
Szolgáltatások megjelenése	Igen
Hálózatosodás lehetőségei	Igen
Autentikusság (1-5)	5
Egyediség (1-5)	4
Marketing (1-5)	4
Megjelenés, arculat (1-5)	5
Látogatottság (1-5)	4
Hozzájárulás a vendég (éjszaka) szám emelkedéséhez	Igen
Hozzájárulás egy kedvezőbb turisztikai imázshoz, milihöz	Igen
Turisztikai imázs javulása	Igen

13. táblázat.

A Sztygarka Wellness Club eredményességeinek szempontjai

Forrás: saját szerkesztés

9.2 Lengyelország: Szyb Maciej

Chorzow-tól 20 km-re található Zabrze városában hasonló folyamatok játszódtak le, mint a Katowice agglomeráció többi településén is. A 178 000 fős (2013) település gazdaságának alapját a feketeszén bányászat leépülése jelentősen érintette. Az 1990-es évek elején, egy helyi vállalkozónak köszönhetően az aknatorony és a felszíni épületek új, turisztikai funkciót kaptak. A felhagyott barnamezős terület másodlagos turisztikai szuprastruktúra – étterem – szerephez jutott, megőrizve a bányászati kultúra adta ipari örökséget.

Az 1993-ban kezdődött rehabilitációs munkálatok során csak tereprendezési folyamatokra került sor, melyek magukban foglalták az épületek lebontását, felújítását, valamint az alapvető infrastruktúra kiépítését is (BARECKI Z. 2012). A végleges átadásra 2014-ben került sor, ezért a gazdasági, turisztikai hatások még csak részben számszerűsíthetők. A barnamezős területen létrejött étterem elsősorban a belföldi és külföldi kirándulók motivációját keltheti fel. Legerősebb turisztikai vonzereje az egyedisége és az autentikus hangulata lehet, mellyel hosszútávon országos vonzerőkörre is szert tehet. Az hely különleges hangulata abban rejlik, hogy régi, bányászati eszközök, gépek, technológiai berendezések megtartásával és beépítésével épült meg az étterem, mely a megőrzés és a védelem iránti társadalmi igény figyelembevételével történt. A *Szyb Maciej* a rend és rendetlenség különös ötvözeteként egyszerre antik és modern épület, mellyel kiemelkedhet a többi étterem sorából.

Természetesen, a *Szyb Maciej* gazdasági és turisztikai hatásainak vizsgálatakor is pozitív ismérvek sorakoztathatók fel (14. táblázat). A számos tényező közül – Chorzow-hoz hasonlóan – a bánya környezetének imázsa és megjelenésének jelentős javulása emelhető ki. A beruházás sikeressége abban is rejlik, hogy az illeszkedik a város fejlesztési stratégiájába. Zabrze, mint poszt-indusztrialista település nagy hangsúlyt fektet az örökségturizmusra. A város a közép-európai szénbányászati és acélipari örökség szempontjából az egyik legjelentősebb központként hirdeti magát. Ennek köszönhetően Zabrze hosszú távú fejlesztési koncepciója is nagy hangsúlyt fektet az ipari kultúra megőrzésére és turisztikai hasznosítására.

Szemponatok	Sztygarka Wellness Club
Munkahelyteremtés	Igen
Szolgáltatások megjelenése	Igen
Hálózatosodás lehetőségei	Igen
Autentikusság (1-5)	5
Egyediség (1-5)	5
Marketing (1-5)	4
Megjelenés, arculat (1-5)	5
Látogatottság (1-5)	4
Hozzájárulás a vendég (éjszaka) szám emelkedéséhez	Igen
Hozzájárulás egy kedvezőbb turisztikai imázshoz, milihöz	Igen
Turisztikai imázs javulása	Igen

14. táblázat.

Szyb Maciej eredményességeinek szempontjai

Forrás: saját szerkesztés

10 Az eredmények összefoglalása

Jelen dolgozat célul tűzte ki, hogy felmérje a hazai barnamezős területek turisztikai hasznosítását és összehasonlítsa azokat a nemzetközi példákkal. A kutatásaim eredménye kapcsán rávilágítottam arra a tényre, hogy a versenyképesség javítása érdekében megindult az egyes barnamezős területek revitalizációja, funkcióváltása, azonban turisztikai, rekreációs szerepkörhöz elenyésző számú település jutott. Tehát a barnamezős területek szabadidő-eltöltési zónákká való fejlesztése még gyerekcipőben jár, de mindenképpen növekvő tendenciát mutat és jellemzően nem kötődik nagy állami beruházásokhoz.

Megállapítható, hogy az új funkciók között találhatók turisztikai attrakciók, infra- és szuprastruktúra elemek is, ennek ellenére igen kevés településen történtek olyan komplex beruházások, melyek a hosszabb tartózkodási időt biztosíthatnák. A turisztikai vonzerők körében a tematikus parkok, a turisztikai infrastruktúrák között egyértelműen a rendezvény- és konferenciatermek, míg a turisztikai szuprastruktúra elemei körében a kereskedelmi szálláshelyek dominálnak. A primer kutatásaim alapján is kimutatható az a tendencia, hogy az alulhasznosított, különleges rendeltetésű, városüzemeltetési területek kulturális szerephez való juttatása, míg a felhagyott honvédelmi területek szálláshellyé való fejlesztése tekinthető a legelterjedtebb módszernek.

Általánosan elmondható, hogy a turisztikai jellegű fejlesztések minden esetben visszavezették az elhagyott, alulhasznosított területeket a település szövetébe. Csak a nagyobb területi kiterjedésű fejlesztések voltak hatással a települések morfológiájára, de egyik település esetében sem figyelhető meg (még) a lakosság kicserélődése, tehát nem domináns a dzsentrifikáció folyamata sem. A kutatásaim során megállapítottam, hogy a rehabilitációk egyszerre koncentráltak a fizikai és gazdasági megújulásra, egy integrált szemléletű megközelítésben. Az új funkciók azonban – a fejlesztések jellegéből adódóan – nem számíthatnak országos vonzerőkörre, csak a helyi, térségi, regionális turisztikai mozgások desztinációi lehetnek. Ennek következtében csekély mértékben járulnak hozzá a települések magasabb vendég(éjszaka) számához, bevételeihez. Mindenesetre megjegyzendő az a tény, hogy a leromlott – elsősorban urbánus terek – felértékelődése, befektetői hajlandósága, valamint turisztikai imázsa növekvő képet mutat, s ezzel a településrészek újra a növekedés szakaszába léphetnek.

A kutatásaim eredményei között említhető meg, hogy a turisztikai, rekreációs funkciókká fejlesztett egykori barnamezős területek sikeressége, a beruházások megtérülése

és a települések fejlettsége, földrajzi elhelyezkedése között kimutatható a kapcsolat egyes települések esetében. Az említett összefüggés elsősorban a kevésbé sikeres, látogatott és a kevésbé fejlett területek között meghatározó. A bizonyításra kiváló példaként szolgálhat Marcali és Békéscsaba is, melyek hátrányos helyzetű járások székhelyei és a fejlettségi indexük is elmarad a többi településtől. Marcali a dél-dunántúli, Békéscsaba pedig a dél-alföldi régió tagjaként olyan elmaradottabbnak számító térségek része, melyek nem tekinthetők az ország gazdasági motorjának, így kérdéses a beruházások sikeressége is. Az eredményesség további elemként mindenképpen fontos megemlíteni a kulturális, ipari, örökség meglétét, mely akár a „*genius loci*” (a hely szelleme) alapjául szolgálva, egyedivé és autentikussá teheti az adott turisztikai beruházást (Pécs, Tokaj).

Elmondható, hogy a bevezetésben megfogalmazott hipotézisem csak részben nyertek visszaigazolást. Bizonyítást nyert az a tény, hogy a funkciót veszített, s felhagyott terek településfejlesztési problémából turisztikai lehetőséggé léphetnek elő. Azonban megcáfолható a hipotézisem azon része, mely szerint a barnamezős beruházások turisztikai fejlesztései hatással vannak az adott település turisztikai életére, magyarán desztinációvá emelhetik a települést. Csak azok a fejlesztések lehetnek kedvező hatással a település gazdaságára, turizmusára, melyek integrált fejlesztés keretein belül születnek, illeszkednek a település szerkezetéhez és a kialakult turisztikai termékeihez, valamint igazodnak a helyi igényekhez, figyelembe véve az aktuális turisztikai keresleti trendeket.

Összegezve, a magyarországi, turisztikai céllal vezérelt barnamezős beruházások még gyerekcipőben járnak mind a fejlesztések, mind a kutatások terén. Kijelenthető, hogy a hazai revitalizációs eredmények messze elmaradnak a Ruhr-vidék vagy Szilézia egykori klasszikusipari központjainak funkcióváltásaihoz képest. A gazdag ipari hagyományokkal rendelkező országokkal ellentétben Magyarország nem rendelkezik országos barnamezős fejlesztési koncepcióval, mely a jövőbeli barnamezős területek megújulásának egyik gátja is lehet. Azonban kiemelendő az a tény, hogy az eddigi fejlesztések kedvező tendenciát mutatnak, kihasználva a rendelkezésre álló alap infrastruktúrát. Területi szempontból az észak-magyarországi és a dél-dunántúli régióban az ipari, míg az Alföldön a katonai területek revitalizációs eredményei a legszembetűnőbbek.

11 Összegzés

A tanulmányom során olyan turisztikai beruházások feltérképezésére törekedtem, melyek barnamezős területeken valósultak meg. A vizsgálatok tárgyát elsősorban a hazai vidéki települések jelentették, melyeket nemzetközi példákkal kiegészítve kívántam komplex módon bemutatni. A kevésbé kutatott téma elemzése kapcsán rávilágítottam arra, hogy a turizmus előnyt kovácsolhat az elhagyott és leromlott állapotú területekből, melynek során a létrejött turisztikai tér egyszerre szolgálhatja a helyi lakosok és a turisták szabadidő-eltöltési igényeit is.

Amíg egyes országok átfogó tervekkel rendelkeznek a barnamezős területek fejlesztését illetően – ezáltal azok turisztikai, rekreációs célú hasznosításuk is régóta jelen van – addig Magyarország hosszú távú fejlesztési terve csak általános koncepciókat fogalmaz meg a területek hasznosítását illetően. Ennek okán a turisztikai célú fejlesztések pontszerűen indulnak meg, elsődlegesen szem előtt tartva a helyi lakosság igényeit. Kimutatható, hogy a beruházások eltérő céliránnyal valósultak meg. Amíg egyes beruházások célja a településkép javítása (Marcali, Szeged, Pécs), addig másik települések a zöldmezős területek növelése érdekében választják a barnamezős tereket (Celldömölk, Orosháza, Békéscsaba, Tolna). Megfigyelhető továbbá a helyi társadalmi viszonyokra való reagálásaképpen fejlesztett barnamezők (Tokaj), de találunk példát olyan szálláshelyfejlesztésre is, mely a turisztikai keresletre való válaszként született (Bükkszentkereszt). Számos település a turizmusban látja felvirágzásának jövőjét, azonban a települések fejlettségét és földrajzi elhelyezkedését, turisztikai intenzitását vizsgálva megkérdőjelezhető az egyes fejlesztések hosszú távon való megtérülése.

A szakirodalmi úr, valamint a barnamezős terek várható kialakulása miatt releváns megemlíteni a kutatás további irányait. 2015. tavaszán várható Pécsen egy szabadidőpark, Miskolcon pedig egy kalandpark átadása, másrészt az alábbi munka primer kutatásai tovább bővíthetők a visszafordított döntéstámogató és a társadalomföldrajzi felületmodell alkalmazásával is.

12 Irodalomjegyzék

1. ADAMS D. - WATKINS C. (2002) Greenfields, Brownfields and Housing Development. Wiley-Blackwell, Oxford (Real Estate Issues)
2. ALKER S. - JOY, V. - ROERTS P. - SMITH, N. (2000) The definition of brownfield, In: Journal of Planning and Management, 1., pp. 19-69.
3. AUBERT A. (2006) Desztináció- építés és -menedzsment, Dél-Dunántúli Regionális Idegenforgalmi Bizottság, Pécs, 119 p.
4. AUBERT A. (2007) A térségi turizmuskutatás és tervezés módszerei, eredményei, Pécsi Tudományegyetem – Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet, Pécs, 391 p.
5. AUBERT A. (2011) Turizmus trendek és térszerkezet Magyarországon, Pécsi Tudományegyetem - Publikon Kiadó, Pécs, 143 p.
6. AUBERT A. - JÓNÁS-BERKI M. - GERGELY M. (2013) Tourism Index as an Indicator of the Intensity of Tourism, In: Acta Geographica, 53-2, pp. 342-363.
7. BABIDORICS J. (2007) Barnamezős területek – probléma vagy lehetőség? In: Környezetvédelem, 6., pp. 20-21.
8. BARECKI Z. (2012) Szyb Maciej Kopalni Concordia, historia i nowe oblicze (http://www.szybmaciej.pl/download/szyb-maciej-w-zabrzu_Szyb-Maciej-Kopalni-Concordia_historia-i-nowe-oblicze_dr-Zbigniew-Barecki.pdf)
9. BARTA GY. (2002) Gazdasági átalakulás Budapest barnaövezetében. MTA RKK KÉTI, Budapest
10. BARTA GY. (2004) Rehabilitációs megoldások az európai nagyvárosok barnaövezeteiben, MTA Regionális Kutatások Központja, Budapest, 160 p.

11. BARTA GY. et al. (2004) A budapesti barnaövezet megújulási esélyei, Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémia Műhelytanulmányok, Magyar Tudományos Akadémia Társadalomkutató Központ, Budapest, 347 p.
12. BARTA GY. - BELUSZKY P. - GYŐRI R. - KUKELY GY. (2006) Barnamezős területek rehabilitációja Budapesten In Tér és Társadalom 20. évf. 2006/1. pp. 57-71.
13. BICZÓ G. (2013) A barnamezős rehabilitáció és az örökség turizmus kapcsolata: nemzetközi tapasztalatok és a DIGÉP esete, In: KARLOVITZ J.T. (szerk.) (2013): Ekonomické štúdie. Teória a prax. International Research Institute, Komárno, pp. 448-454.
14. C. A. BREBBIA - U. MANDER (2006) Brownfield Sites III Prevention, Assessment, Rehabilitation and Development of Brownfield Sites, WIT Press, Southampton, 260 p.
15. CAREY A. (2004) Briefing: Bringing brownfields sites back into use, In: Municipal Engineer, Vol. 157, Issue 4, pp. 231-237.
16. CSAPÓ J. – JÓNÁS-BERKI M. – GELÁNYI N. – MARTON G. (2010) Industrial Heritage as a form of Tourism Supply in the Pécs-Mecsek Region, Hungary, In: The Role of Tourism in Territorial Development, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, pp. 74-80.
17. DABASI-HALÁSZ ZS. - HEGYI-KÉRI Á. (2012) The effects of Black, Brown and Green Revitalizing Investments on the Labour Market and Economy In: Geosciences and Engineering Vol. 1. No. 1. pp. 93-101
18. EGEDY T. (2005) Városrehabilitáció és társadalom Tanulmánykötet, Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 305 p.
19. EGEDY T. (2009) Városrehabilitáció és életminőség, Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 152 p.

20. EGEDY T. - KOVÁCS Z. (2003) A Városrehabilitáció néhány elméleti kérdése, In: Falu Város Régió, 10. 4. pp. 10-16.
21. Európai Számvevőszék (2012) Az uniós strukturális intézkedések sikeresen támogatták-e az ipari és katonai barnamezős területek rehabilitációját? 23. sz. különjelentés
22. FARAGÓ P. - KONICZ G. (2012) Felhagyott mezőgazdasági és ipari telephelyek hasznosításának lehetőségei a gyöngyösi kistérségben, In: Acta Carolus Robertus, 2. évf. 1.szám, pp. 23-32.
23. FERBER U. et al. (2006) Brownfields Handbook, Lifelong Educational Project on Brownfields, Leonardo da Vinci Project, 94 p.
24. FERBER U. - GRIMSKI D. (2002) Brownfields and Redevelopment of Urban Areas. CLARINET Group. Austrian Federal Environmental Agency, 137 p.
25. FERBER U. - GRIMSKI D. - MILLAR K. - NATHNAIL P. (2006) Sustainable Brownfield Regeneration: CABERNET Network Report, 134 p.
26. FÖLDI ZS. - CZIFRUSZ M. - TAGAI G. - UZZOLI A. (2002) A barnamezős területek felértékelődésének térbeli jellegzetességei és ingatlanpiaci háttere Budapesten, In: NYÁRI D. (szerk.) Kockázat-Konfliktus-Kihívás: A VI. Magyar Földrajzi Konferencia, a MERIEXWA nyitókonferencia és a Geográfus Doktoranduszok Országos Konferenciájának Tanulmánykötete. pp. 246-259.
27. G. FEKETE É. (2013) Barnamezős beruházások helyzete Észak Magyarországon, In: Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek X. évfolyam, 1. szám, pp. 623-625.
28. GYŐRI R. (2006) Zöldmezős és barnamezős beruházások a magyar nagyvárosokban, MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 161 p.

29. HARFST J. - FISCHER W. (2014) Innovative Heritage-based Products: A transnational Manual, Karl-Franzens University Graz, Institute for Geography and Regional Science, Medienfabrik, Graz, 71. p.
30. HEGYI ZS. (2006) Desztináció- menedzsment – turisztikai régiómenedzsment, In: AUBERT A.(szerk.) Desztináció- építés és -menedzsment,Dél-Dunántúli Regionális Idegenforgalmi Bizottság, Pécs, 119 p.
31. HÖNYI P. (2006) Barnaövek rehabilitációja, Kapos Innovációs Transzfer Központ Kht., Dombóvár, 101. p.
32. KÁDÁR K. (2013) Funkcióváltás a szovjet katonai objektumok helyén-Barnamezős katonai területek újrahasznosítása hat magyar megyeszékhelyen, Doktori Értekezés, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs, 254 p.
33. KUKELY GY. - BARTA GY. - BELUSZKY P. - GYŐRI R. (2006) Barnamezős területek rehabilitációja Budapesten, In: Tér és Társadalom 20. évf. 2006/1. pp. 57-71.
34. LANE B. et al. (2013) Industrial Heritage and Agri/Rural tourism in Europe, Study, European Parliament Directorate-General for Internal Policies, Tourism and Transport, 141 p.
35. LENGYEL M. (2004) A turizmus általános elmélete, Heller Farkas Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája, Budapest, 525 p.
36. MARTINÁT S. - KREJCÍ T. - KLUSÁCEK P. - DOHNAL T. - KUNC J. (2014) Brownfields and Tourism: Contributions and barriers from the point of view of tourists, In: FIALOVÁ J. - PERNICOVÁ D. Public recreation and landscape protection – with man hand in hand? Conference proceeding, Brno, Mendelova univerzita v Brně, pp. 59-65.

37. MICHALKÓ G. (2008) A földrajzi típusalkotás és rangsorolás idegenforgalmi megközelítése, In: Földrajzi Közlemények, 3-4. sz. pp. 205-218.
38. MICHALKÓ G. (2008) A turisztikai tér társadalomföldrajzi értelmezésének új dimenziói, MTA doktori értekezés, Budapest, 211 p.
39. MICHALKÓ G. (2011) Magyarország modern turizmusföldrajza, Dialóg Campus, Pécs, 288 p.
40. MICHALKÓ G. - RÁTZ T. (2009) A tér vonzásában: a turisztikai termékfejlesztés térspecifikus vonásai, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár-Budapest, 303 p.
41. MTA RKK KÉTI (Témavezető: BARTA GY.) (2007) A városi területek rehabilitációját célzó intézkedések értékelése, Zárótanulmány, Budapest, 151 p.
42. NAGY Á. (Témafelelős) et al. (2003) Az EU Strukturális Alapok keretében barnamezős rehabilitációra kiírandó pályázatok szakmai megalapozása (előkészítő tanulmány). VÁTI Kht. Településtervezési és Tájtervezési Iroda, Budapest
43. NÉMETH GY. (1996) Visszalépés és bizonytalanság, az ipari örökség megőrzésének nehézségei a mai Magyarországon In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, 523 p.
44. NIJKAMP P. - RODENBURG C. A. - WAGENTONK A. J. (2002) Success factors for sustainable urban brownfield development: A comparative case study approach to polluted sites, In: Ecological Economics, Vol. 40, Issue 2, pp. 235-252.
45. NOVORSÁK J. - HÁJEK O. - NEKOLOVÁ J. - BEDNAR P. (2013) The spatial Pattern of Brownfields and Characteristics of Redeveloped Site in the Ostrava Metropolitan Area (Czech Republic), In Moravian Geographical Reports, 2/2013, Vol. 21., pp. 36-45.
46. OROSZ É. (2008) Tájrehabilitáció a Ruhr-vidéken – Az új Emscher-völgy, In: Területfejlesztés és Innováció, 2008/2., pp. 25-35.

47. OROSZ É. (2009a) Iparvárosrehabilitáció a Ruhr-vidéken: Gelsenkirchen és a Nordsternpark, In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): A közép-és nagyvárosok településföldrajza. Savaria University Press, Szombathely, pp. 245-256.
48. OROSZ É. (2009b) Kérdőjelek a barnamezők tipizálása és rehabilitációjának lehetőségei kapcsán, In: Fazekas I. – Szabó V. (szerk.): Települési környezet. II. Települési Környezet Konferencia. DE Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék, Debrecen, pp. 292-296.
49. OROSZ É. (2012) A barnamező fogalmának változó értelmezése, In: Tér és Társadalom, 26. évf., 2. szám, pp. 73-87.
50. PAP N. – TÓTH J. 2005. Terület-és településfejlesztés I., Alexandra, Pécs, 232 p.
51. PAVOLOVÁ H. - KYSELOVÁ K. - BAKALÁR T. (2012) Brownfields as a tool for support of Destination Tourism development, In: Acta Geoturistica, volume 3, number 1 pp. 26-30.
52. PUCZKÓ L. - RÁTZ T. (2005) A turizmus hatásai, Aula, Budapest, 494 p.
53. RAMSDEN P. (2010) Re-using Brownfield Sites and Buildings, Regions for Economic Change worksop, Brussels, 25 p.
54. RUNGE J. – KRZYSZTOFIK R. (2010) Urban Shrinkage in Bytom and Sosnowiec, the Katowice Conurbation, Poland, Research report, 69 p.
55. TÓTHNÉ SZITA K. (2013) Barnamezős területek fejlesztésének szempontjai és az életciklus szemlélet, In: KARLOVITZ J.T. (szerk.) (2013): Ekonomické štúdie. Teória a prax. International Research Institute, Komárno, pp. 448–454.

Fejlesztési tervek, stratégiák:

1. Észak-magyarországi Operatív Program 2007-2013
2. Környezetvédelem és Infrastruktúra Operatív Program 2004-2006
3. Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2005-2013
4. Regionális Fejlesztés Operatív Program 2004-2006
5. Új Magyarország Fejlesztési Terv 2007-2013
6. Új Széchenyi Terv – Tematikus Fejlesztési Programok 2014. Barnamezős területek fejlesztése, Tematikus Fejlesztési Program, Budapest, 161 p.
7. VÁTI Kht. Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú társaság – Phare 2002-2003 „Integrált helyi fejlesztési akciók ösztönzése” c. program, Nyertes projektek
8. Békéscsaba Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája 2009
9. Celldömölk Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája 2007-2015
10. Gyöngyös Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája 2008
11. Marcali Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája 2007-2015
12. Orosháza Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája 2008
13. Pécs Megyei Jogú város Integrált Városfejlesztési Stratégia 2012
14. Szeged Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégia 2008
15. Tokaj Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája 2008
16. Tolna Integrált Városfejlesztési Stratégia 2010

Internetes hivatkozások:

1. <http://www.adrenalin-park.hu>
2. <http://www.alfoldgyongye.hu/hu>
3. <http://www.arcanumhotel.hu>
4. <http://www.bama.hu/baranya/kozelet/tuskesreti-szabadidopark-lecsapoljak-a-tavat-majusban-start-579515>
5. <http://www.cabernet.org.uk>
6. <http://www.econoconsult.hu>
7. <http://www.epiteszforum.hu/kulturalis-es-konferenciakozpont-tokaj-i-utem>

8. <http://www.erdon.ro/latvanyos-atalakulas-szepul-lillafured-epul-a-dvtszabadidopark/2666928>
9. <http://www.holloscamping.hu/>
10. <http://www.homesandcommunities.co.uk>
11. <http://www.hotelthelena.hu>
12. <http://www.kemenesvulkanpark.hu/>
13. <http://www.ktk-cs.hu>
14. <http://www.palyazat.gov.hu>
15. <http://stat.gov.pl>
16. <http://www.szegedvizmu.hu>
17. <http://www.terport.hu>
18. http://www.vati.hu/files/articleUploads/19965/sajtoanyag_nagykanizsa_051007.pdf
19. <http://www.zsolnaynegyed.hu/>

13 Mellékletek

Régió	Beruházás helye	Megítélt összeg
Dél-Dunántúl	Marcali	920 000 000 HUF
Közép-Dunántúl	Almásfüzitő	688 750 650 HUF
Közép-Magyarország	Budapest XVI.	891 000 000 HUF
Nyugat-Dunántúl	Celldömölk	515 768 400 HUF
Észak-Alföld	Nyíregyháza	1 034 973 094 HUF

1. melléklet. A barnamezős beruházások nyertesei – I. NFT - ROP - Városi területek rehabilitációja
 Forrás: <http://palyazat.gov.hu>

Régió	Beruházás helye	Megítélt összeg
Közép-Dunántúl	Dunaújváros	1 180 217 000 HUF
Közép-Dunántúl	Pétfürdő	1 022 741 500 HUF
Közép-Magyarország	Budapest	1 689 050 000 HUF
Észak-Alföld	Debrecen	868 186 000 HUF

2. melléklet. A barnamezős beruházások nyertesei – I. NFT - KIOP
 Forrás: <http://palyazat.gov.hu>

Régió	Beruházás helye	Megítélt összeg
Dél-Dunántúl	Tolna	152 617 326 HUF
Dél-Dunántúl	Kaposvár	600 000 000 HUF
Észak-Magyarország	Miskolc	1 880 041 782 HUF
Észak-Magyarország	Eger	223 003 000 HUF
Észak-Magyarország	Bátonyterenye	126 275 399 HUF
Észak-Magyarország	Sajószentpéter	311 400 000 HUF
Észak-Magyarország	Felsőnyárad	779 557 270 HUF

3. melléklet. A barnamezős beruházások nyertesei – ÚMFT
 Forrás: <http://palyazat.gov.hu>

Kérdőív

I. A barnamezős terület revitalizációs, fejlesztési munkáira vonatkozó kérdések.

1. A barnamezős terület fejlesztése során szükségesnek bizonyultak-e a különböző kármentesítési munkálatok?
 - ☐ Igen
 - ☐ Nem
 - ☐ Nem tudja.
2. Milyen kármentesítési munkálatok történtek a barnamezős terület(ek) fejlesztése céljából?
 - ☐ A földterület stabilizálása
 - ☐ A szennyező anyagok eltávolítása, csökkentése, ellenőrzése
 - ☐ Egyéb:
3. A barnamezős terület fejlesztése során szükségesnek bizonyultak-e a különböző tereprendezési munkálatok?
 - ☐ Igen
 - ☐ Nem
 - ☐ Nem tudja.
4. Milyen tereprendezési munkálatok történtek a barnamezős terület(ek) fejlesztése céljából?
 - ☐ Az épület(ek) lebontása
 - ☐ Az épület(ek) felújítása
 - ☐ Alapvető infrastruktúra kiépítése
 - ☐ A földterület parcellázás értékesítésre vagy bérbeadásra
 - ☐ Egyéb:
5. Az Ön véleménye szerint milyen környezeti károk keletkeztek a barnamezős területen?
Nem keletkeztek környezeti károk.
 - ☐ Csak tájseb, esztétikai romlás.
 - ☐ A felhagyott épületek rontják az új vállalkozások betelepülését, újrahasznosítását.
 - ☐ Jelentős hulladék felhalmozódás.
 - ☐ Jelentős, mély környezetterhelés történt.
6. Mikor kezdődtek a revitalizációs munkálatok?
7. Mikor fejeződtek be a revitalizációs munkálatok?

II. A barnamezős terület jellemzésére vonatkozó kérdések.

1. Mekkora az adott (egykori) barnamezős terület kiterjedése?
 - ☐ 5 ha-nál kisebb terület.
 - ☐ 5-40 ha közötti terület.
 - ☐ 40 ha-nál nagyobb terület.
 - ☐ Nem tudja.
2. Földrajzilag hol helyezkedik el az adott (egykori) barnamezős terület a településen belül?
 - ☐ A belső zónában.
 - ☐ Az átmeneti zónában.
 - ☐ A külső zónában.
 - ☐ Nem tudja.
3. Található-e az adott (egykori) barnamezős területen történeti, építészeti vagy egyéb jelentős (védett) érték?
 - ☐ Igen, található.
 - ☐ Nem, nem található.
 - ☐ Nem tudja.
4. Az Ön megítélése szerint jelenleg, milyen mértékben hasznosított az (egykori) barnamezős terület?
 - ☐ Teljes mértékben hasznosított.
 - ☐ Részben hasznosított.
 - ☐ Jelenleg hasznosítás alatt áll.
 - ☐ Nem tudja.

III. A barnamezős terület új funkcióira, jelenlegi, illetve jövőbeni használatára vonatkozó kérdések.

1. Az Ön véleménye szerint az adott barnamezős terület fejlesztése hatással volt-e a környék, a település ingatlanpiaci áaira?
(Csak a barnamezős terület fejlesztését figyelembe véve!)
 - ☐ Igen, jelentős mértékben emelkedtek az ingatlanpiaci árak.
 - ☐ Igen, közepes mértékben emelkedtek az ingatlanpiaci árak.
 - ☐ Igen, alacsony mértékben emelkedtek az ingatlanpiaci árak.
 - ☐ Igen, csökkentek az ingatlanpiaci árak.
 - ☐ Nem, nem volt hatással az ingatlanpiaci árakra.
 - ☐ Nem tudja.

2. A barnamezős beruházás célja volt a munkahelyteremtés?
- ☐ Igen
 - ☐ Nem
 - ☐ Nem tudja.
3. Az Ön véleménye szerint az adott barnamezős terület fejlesztésének eredménye milyen mértékben járul hozzá a munkahelyteremtéshez?
(Csak a barnamezős terület fejlesztését figyelembe véve!)
- ☐ Jelentős mértékben hozzájárult a munkahelyteremtéshez. Sok új munkahelyet teremtett.
 - ☐ Csekély mértékben járult hozzá a munkahelyteremtéshez. Kevés új munkahelyet teremtett.
 - ☐ Nem járult hozzá a munkahelyteremtéshez. Nem történt munkahelyteremtés.
 - ☐ Nem tudja.
4. Az Ön véleménye szerint az adott barnamezős terület fejlesztésének eredménye milyen mértékben járul hozzá a település adóbevételéhez?
(Idegenforgalmi adó, építményadó, telekadó stb.)
- ☐ Jelentős mértékben hozzájárul.
 - ☐ Csekély mértékben járul hozzá.
 - ☐ Nem járul hozzá.
 - ☐ Nem tudja.
5. Az Ön véleménye szerint a barnamezős beruházás fejlesztéséhez kapcsolódóan megjelentek-e egyéb szolgáltatók, szolgáltatások az adott terület környékén?
- ☐ Igen
 - ☐ Nem
 - ☐ Nem tudja.
6. Kérem sorolja fel őket és az általuk nyújtott szolgáltatások jellegét is!
7. Az adott barnamezős beruházásnak vannak-e hálózatosodási, illetve együttműködési lehetőségei más szolgáltatókkal, településekkel?
- ☐ Igen
 - ☐ Nem
 - ☐ Nem tudja.
8. Az Ön véleménye szerint mennyire autentikus, hiteles az adott barnamezős beruházás?
(Mennyire kötődik, illeszkedik a település hagyományaihoz, településképehez?)
- 1 2 3 4 5
- Egyáltalán nem ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Teljes mértékben

9. Az Ön véleménye szerint mennyire egyedi az adott barnamezős beruházás?
1 2 3 4 5
Egyáltalán nem ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Teljes mértékben
10. Az Ön véleménye szerint mennyire megfelelő a barnamezős beruházás marketingje?
1 2 3 4 5
Egyáltalán nem megfelelő ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Teljes mértékben megfelelő
11. Az Ön véleménye szerint mennyire kedvező az egykori barnamezős terület megjelenése, arculata?
1 2 3 4 5
Egyáltalán nem ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Teljes mértékben
12. Az Ön véleménye szerint mennyire megfelelő a terület látogatottsága?
1 2 3 4 5
Egyáltalán nem ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Teljes mértékben
13. Az Ön véleménye szerint elsősorban kik lehetnek a barnamezős beruházás új funkciójának (funkcióinak) célcsoportjai?
☐ Belföldi turisták. (Legalább 24 órát vagy egy éjszakát tölt el a meglátogatott helyen.)
☐ Belföldi kirándulók. (Éjszakázás nélkül tartózkodik a meglátogatott helyen, szálláshely szolgáltatást nem vesz igénybe.)
☐ Külföldi turisták.
☐ Külföldi kirándulók.
☐ Helyi lakosok.
14. Az Ön véleménye szerint hozzájárult a barnamezős beruházás a település magasabb vendégéjszaka számához, magasabb vendégforgalmához?
☐ Igen, jelentős mértékben hozzájárul.
☐ Igen, közepes mértékben járul hozzá.
☐ Igen, csekély mértékben járul hozzá.
☐ Nem járul hozzá, nem befolyásolja.
☐ Nem tudja.
15. Az Ön véleménye szerint hozzájárult a barnamezős beruházás a település kedvezőbb turisztikai imázs, miliő kifakulásához?
☐ Igen, jelentős mértékben hozzájárul.
☐ Igen, közepes mértékben járul hozzá.
☐ Igen, csekély mértékben járul hozzá.
☐ Nem járul hozzá, nem befolyásolja.
☐ Nem tudja

16. Kérem értékelje a település turisztikai imázsát a barnamezős beruházás előtt!

1 2 3 4 5

Kedvezőtlen ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Kedvező

17. Kérem értékelje a település turisztikai imázsát a barnamezős beruházás után!

1 2 3 4 5

Kedvezőtlen ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ Kedvező

18. Kérem értékelje a barnamezős beruházás sikerességét, eredményességét!

19. Egyéb megjegyzések.

IV. A Kitöltő adataira vonatkozó kérdések.

1. Kérem adja meg településének nevét!

2. Kérem nevezze meg az Ön foglalkozását!

(Adott intézmény, vállalkozás, szervezet neve)

3. Kérem adja meg legmagasabb iskolai végzettségét!

- ☐ Nyolc osztály alatt.
- ☐ Általános iskola.
- ☐ Középiskolai végzettség.
- ☐ Felsőfokú végzettség.

4. Kérem adja meg nemét!

- ☐ Nő
- ☐ Férfi

5. Kérem adja meg életkorát!

- ☐ 0-25 év
- ☐ 25-45 év
- ☐ 45-65 év
- ☐ 65 év felett